JURAJ KRIŽANIĆ I PITANJE PRAVA SLOVENACA NA SVETOJERONIMSKE USTANOVE U RIMU

Ivan Golub

Uvod

Za svoga drugog boravka u Rimu (1651?—58) Juraj Križanić je bio vrlo aktivan. Njegova je djelatnost bila trostruka: umjetničkog, teološko-crkvenog i nacionalno-političkog karaktera. Što se tiče umjetničke djelatnosti, Križanić u to vrijeme izdaje neke radove s područja glazbe i objavljuje svoje pjesme.[1] Križanićeva teološka djelatnost u to doba sastoji se u prevođenju raskolničkih spisa iz grčkog i ruskog jezika na latinski, što je ostalo u rukopisu (»Bibliotheca Schismaticorum Universa«). Crkvene i nacionalno-političke prirode je Križanićevo sudjelovanje u sporu oko »Kranjaca« i tzv. ilirskih provincija, što se poveo u ustanovama Sv. Jeronima u Rimu.

Ovu raspravu posvećujemo upravo toj posljednjoj crkvenoj i nacionalno-političkoj djelatnosti Križanića. Od šest godina što ih je proveo u Rimu četiri godine sudjelovao je u sporu o »Kranjcima« i ilirskim provincijama. Tom je sporu posvetio mnogo vremena i energije. Bez uvida u Križanićevo sudjelovanje u njemu teško je razumjeti sve ono što je za svoga drugog boravka u Rimu učinio.

Iscrpan rad o Križanićevu sudjelovanju u sporu o Kranjcima odnosno o ilirskim provincijama mogao bi se izraditi tek onda kad se napiše iscrpna studija o tom sporu u cjelini. Studija koja bi se isključivo i iscrpno zabavila tim sporom ne postoji.[2] A bilo bi poželjno da se ona izradi, jer su se u spomenutom sporu učvorile mnoge niti od povijesnog, nacionalnog, političkog i geografsko-etničkog interesa.

---

[1] Križanićeve pjesme izašle su u: Athanasius Kircher, Oedipus Aegyptiacus I, Romae 1652. — Usp. Josip Badalić, Juraj Križanić-pjesnik Ilirije, Radovi Slavenskog instituta 2, 1958, 5—23. — O glazbenoj Križanićevoj djelatnosti vidi: Albe Vidaković, »Asserta musicalia« (1656) Jurja Križanića i njegovi ostali radovi s područja glazbe, Rad JAZU 337, 1965, 41—160. — Usp. I. Golub, Dvije publikacije značajne za poznavanje Jurja Križanića, Crkva u svijetu 2, 1967, br. 2, 76—78. — Na Križanićevu glazbenu djelatnost odnose se i ovi prilozi: Ivan Golub, Nepoznata glazbena djelatnost Jurja Križanića u Rusiji, Sveta Cecilija 39, 1969, br. 1, 18; isti, Crkveno pjevanje u Grčkom zavodu sv. Atanazija u Rimu za vrijeme J. Križanića (Iz arhiva Grčkog zavoda), na i. mj. 39, 1969, br. 2, 50—51.

[2] O sporu su prigodno pisali Ivan Črnčić u niže citiranim radovima, Stjepan Ivančić, La questione di S. Girolamo dei Schiavoni in Roma in faccia alla storia e al diritto, Roma 1901; Luka Jelić, L'istituto croato a Roma, Zara 1902; Luka Jelić, Hrvatski zavod u Rimu, VZA 4, 1902, 1—55; Jovan Radonić, Jeronim Pastrić, istorik XVII veka, Glas SAN CXC, 1949.

Naša rasprava ide za tim da dade *uvid* u Križanićevo sudjelovanje u svetojeronimskom sporu oko »Kranjaca« odnosno ilirskih provincija. Taj pak uvid temelji se na objavljenoj i neobjavljenoj građi. Crpimo iz Vatikanske apostolske biblioteke, iz Arhiva JAZU u Zagrebu i nadasve iz arhiva Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu (Collegium Sancti Hieronymi Illyricorum in Urbe). Osobitu novost u tim materijalima predstavlja pismo *Jurja Ratkaja* Križaniću od 25. travnja 1656. u vezi sa sporom o ilirskim provincijama. Od interesa su i dva pisma: Ratkajevo Jeronimu Paštriću od 25. travnja 1656, u kojem je riječ o spomenutom sporu i o Križaniću, te pismo Ivana Grizogona Jeronimu Paštriću od 4. svibnja 1656, u kojem se također govori o Križaniću.

Na početku XV stoljeća postoji u Rimu jedno pobožno društvo koje je okupljalo naše ljude što su ondje trajno boravili, a zvalo se »Venerabilis Societas Confallonorum Slavorum Burghi S. Petri«. U via Borgo Vecchio, blizu bazilike Sv. Petra održavalo je ono svoje sjednice. Okolnost da su Turci nadirali u naše krajeve, bila je uzrokom da je porastao broj pridošlica, zapravo izbjeglica, među kojima se nalazila i bosanska kraljica Katarina (sahranjena u svetištu Ara Coeli na rimskom Kapitolu).

To stanje je potaklo spomenuto društvo da se obrati papi Nikoli V neka bi dao dozvolu i nužnu pomoć da se podigne gostinjac i bolnica za sunarodnjake. Papa je doista poklonio društvu drevnu, ali i trošnu crkvicu Sv. Marine na lijevoj obali Tibera s okolnim terenom, te bulom »Piis fidelium votis« od 21. travnja 1453. dopustio da se uz crkvu sagrade gostinjac i bolnica, kojima će upravljati članovi spomenutoga društva.

Zahvaljujući darovnicama svojih članova i prinosima iz domovine, društvo je obnovilo zapuštenu crkvicu Sv. Marine i posvetilo je sv. Jeronimu Dalmatincu, te uz nju sagradilo gostinjac i bolnicu. Sâmo se pak počelo nazivati društvo (societas), zbor (congregatio), odnosno bratovština (confraternitas) Sv. Jeronima. U dokumentima oficijelne naravi prevladao je naziv Zbor (Congregatio). Godine 1544. Pavao III potvrdi pravila Zbora, po kojima je trebao da ima i svoga kardinala pokrovitelja.

Zbor Sv. Jeronima razvijao je raznovrsnu karitativnu djelatnost: primao hodočasnike, brinuo se za bolesne sunarodnjake, pomagao siromašne sunarodnjake nastanjene u Rimu, pa i izvan Rima; na pr., u napuljskoj luci bi na tuđinskim galijama tražili sunarodnjake, pokušali ih otkupiti, ili barem, ako to nije išlo, pružiti im materijalnu pomoć. Najzad, Zbor se brinuo da pomogne sunarodnjacima koji su u Rimu studirali teologiju ili druge sakralne znanosti.[3] Spomenimo ovdje da će s vremenom prijašnje djelatnosti utrnuti, a ova posljednja da će se razviti tako da će na mjesto Zbora Sv. Jeronima doći Kolegij Sv. Jeronima (koji se i danas zove: Collegium Sancti Hieronymi Illyricorum in Urbe), u kojem će boraviti hrvatski svećenici što studiraju u Rimu.

Crkva Sv. Jeronima u Rimu bude 1566. odlukom Pija V uvrštena u broj onih povlaštenih crkvi koje se daju kardinalima u naslov. Naime, svaki kardinal, do današnjega dana, dobiva u naslov jednu crkvu u Rimu. Prvi, po vremenskom slijedu, titular (naslovnik) crkve Sv. Jeronima u Rimu bio je kard. Santacroce Pubblicola Prosper, drugi kard. De Rambruillet d'Angennes

[3] Juraj Matičerec, Hrvatski zavod Sv. Jeronima u Rimu (Collegium S. Hieronymi Illyricorum in Urbe), Rim 1953, 13—19.

Karlo, treći — osobito važan — kard. Peretti da Montalto Feliks, franjevac konventualac.[4] Peretti je potjecao od jedne hrvatske obitelji iz kotorske biskupije, koja se u vrijeme turskih najezda sklonila u Italiju. 24. travnja 1585. bude izabran za papu i uze ime Siksto V. U četvrtoj godini pontifikata dade srušiti staru svoju titularnu crkvu sv. Jeronima i podići novu, umjereno baroknog stila, posvećenu istom svecu. Ta crkva i danas stoji u via Ripetta, blizu Ponte Cavour. Nekad je ispred nje stajala porta Ripetta, pristanište na Tiberu, osobito slikovito. Nije rijetka slika, među starim slikama Rima, upravo crkve sv. Jeronima sa svojim zgradama na Tiberovu pristaništu. Bulom »Sapientiam Sanctorum« od 1. kolovoza 1589. Siksto V je uz crkvu ustanovio i Kaptol, koji se sastojao od prepošta (archipresbyter-nadpop, nadsvećenik), šest kanonika i četiri nadarbenika. Odredio je da pravo patronata pripada obitelji Peretti. Prerana smrt Siksta V, godinu dana iza ustanovljenja svetojeronimskoga Kaptola, bila je uzrokom da Kaptol nije bio materijalno dovoljno opskrbljen i da je u tom pogledu bio u stanovitoj ovisnosti o Zboru Sv. Jeronima.[5]

Ovdje bih želio napomenuti da su Zbor Sv. Jeronima i Kaptol crkve sv Jeronima u Rimu dvije institucije doduše povezane, ali ipak nezavisne jedna o drugoj. To ističem zato jer se u literaturi o Križaniću, kad je riječ o njegovim vezama sa Sv. Jeronimom u Rimu, ne razlikuje uvijek jasno te dvije ustanove. Tako neki, brkajući Bratovštinu s Kaptolom, Križanićev prijem u bratovštinu Sv. Jeronima smatraju njegovim uvrštenjem u zbor kanonika svetojeronimskoga Kaptola, što nije točno.

Između Zbora Sv. Jeronima i Kaptola crkve Sv. Jeronima znalo je dolaziti do razmirica. Sedamnaesto stoljeće kao da njima obiluje. — Godine 1613. izbija među njima sukob zbog orguljaša crkve Sv. Jeronima; godine 1622. izbija novi sukob koji dosiže tolike razmjere da izaziva apostolsku (papinsku) vizitaciju što završava dokumentom Urbana VIII 1630, koji se još i danas nalazi u sakristiji crkve Sv. Jeronima na zidu, uklesan u mramornu ploču. U interesu mira Bratovština je, štaviše, na sjednici održanoj na Staru godinu 1648. donijela odluku da više ne prima za članove kanonike svetojeronimskoga Kaptola.[6]

*

1. *Uvid u nastanak i razvoj svetojeronimskog spora o »Kranjcima«.* — Uvid u nastavak i razvoj svetojeronimskog spora o pitanju pripuštanja Kranjaca u Zbor odnosno Kaptol Sv. Jeronima u Rimu temeljim uz arhivsku građu poglavito na istraživanjima Ivana Crnčića, objavljenim u 79. knjizi Rada JAZU i u 18. knjizi Starina JAZU. Spomenuta je istraživanja Črnčić 1886. preštampao i posebno izdao i to publikaciju iz »Rada« pod naslovom, kao i u »Radu«: Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjcu u Rimu poslije 1453 godine; a publikaciju iz »Starina« pod naslovom: Prilozi k razpravi Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjcu u Rimu poslije 1453 god. Kako se iz samog naslova tih radova vidi, autor nije posvetio svoje istraživanje isključivo sporu oko

[4] isti, n. dj., 128.

[5] isti, n. dj., 20—21.

[6] Josip Burić, Iz prošlosti Hrvatske kolonije u Rimu, Rim 1966, 48—49.

Kranjaca. Taj spor predstavlja tek dio njegova istraživanja. Očito je također da Črnčić nije, radeći o sporu oko Kranjaca, stavio u središte Križanića, već o njemu raspravlja toliko koliko Križanić ulazi u širi kontekst obrađivane tematike.

Još kao student Kolegija Sv. Jeronima u Rimu i kasnije uzimao sam u Arhivu Kolegija dokumente na kojima je Črnčić, posljednji predsjednik Zbora Sv. Jeronima i zadnji prepošt Kaptola Sv. Jeronima,[7] izradio navedenu studiju, kao i one koje Črnčić nije dotaknuo. Šteta, što se nije služio, ili se nije mogao služiti, dokumentacijom o sporu koja se mora nalaziti u arhivu Sv. Rote, papinskog visokog sudišta, pred koje je spor bio donesen. Također je šteta što mu nisu bili poznati izvorni, odnosno gotovo izvorni dokumenti o osnivanju Zbora Sv. Jeronima u Rimu, koje je kasnije otkrio dr. Josip Burić.[8] U svjetlu novootkrivenih dokumenata vrijedilo bi ispitati Črnčićeve slutnje o krivotvorenju izvornih isprava od strane Jeronima Paštrića.

Što se tiče Križanića, moram istaći, da Črnčić ili nije poznavao ili nije smatrao svrsishodnim da štampa sav materijal što se nalazi u arhivu Kolegija u Rimu, a u vezi je sa spomenutim sporom. Među taj materijal spada i Ratkajevo pismo Križaniću, Ratkajevo pismo Paštriću i Grizoganovo Paštriću.

Kad je Zbor Sv. Jeronima g. 1650. primio za člana Splićanina Jeronima Paštrića, svećenika, i dvije godine kasnije (10. XI 1652) zagrebačkog svećenika Jurja Križanića, nije očito nitko ni slutio da su u Bratovštinu ušla dvojica koji će biti antagonisti u sporu oko Kranjaca.

Godine 1650, na poticaj Jeronima Paštrića, Zbor šalje u naše krajeve svoje članove Nikolu Kopčića iz Dubrovnika i Ivana Grisogona iz Splita s preporučnim pismom kardinala Julija Sacchettia, pokrovitelja Zbora, da prose prinose za gostinjac i bolnicu Zbora. Vrativši se s »prošnje« oni su 6. kolovoza 1651. podnijeli Zboru ovaj izvještaj o svom djelu:

«... u Zagrebu, u glavnom gradu Hrvatske kraljevine, javismo se presvijetlom biskupu i pokazasmo mu svjedodžbu uzoritoga g. kardinala Sacchettia, našeg pokrovitelja, i zamolismo ga da nam dopusti i pripomogne prositi za ovaj naš ubogi gostinjac. On nas trajno i baš rado, prijateljski primi u svoj dvor i na hranu, i posve nam to dopusti, a svim svojim župnicima zapovijedi neka svaki preporuči svojem puku ovaj gostinjac. I izvršili su to oni navlas nama po volji, dali nam svaki vođu od župe do župe. A ne samo taj biskup [Petar Petretić], nego i njegov poštovani Kaptol i plemstvo po kraljevini sa kmetovima rado dadoše koliko je tko mogao, jer je bila neizreciva glad u toj kraljevini, a rijeke su nabujale i poplavile njive te odnijele cijele kuće. I svi pak obećaše, ako se k njima vratimo kada im bude bolje, da će više dati za ovaj gostinjac«.[9]

U Hrvatskoj su skupili 198 forinti, bilježi Črnčić, i još danas postoji u arhivu Kolegija Sv. Jeronima knjižica u koju je svaki župnik sam unio koliko je dao.[10] O Sloveniji su Kopčić i Grizogon izvijestili ovo:

---

[7] Mađerec, n. dj., 39.

[8] Burić, n. dj., 6.

[9] Ivan Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjcu u Rimu poslije 1453 godine, preštampano iz 79. knjige Rada JAZU 1886, 34—35. Tekst donosim u Črnčićevu prijevodu s tim da sam tu i tamo modernizirao jezik i pravopis.

[10] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 35, bilj. 1.

»A iz Hrvatske pođosmo u Ljubljanu, glavni grad Kranjske, odakle je, znamo, naš gostinjac primao hodočasnike. Biskup ljubljanski bijaše tada u Rimu, pa se javismo njegovu zamjeniku presvijetlom biskupu pićanskom [Franjo Maksimilijan Vaccano] i poštovanom Kaptolu i također svijetloj vladi, da nam dopuste prositi milostinju po Kranjskoj. Ali ne dopustiše, rekavši svi, da ionako ta krajina nije ilirska nego njemačka, te da su oni Nijemci a ne Iliri, i da imaju povlastice kao Nijemci.

Dva su puta vijećali da li bi to dopustili, pa, pošto smo se u gostioni načekali 15 dana i toliko potrošili, dopustili su nam prositi kao dobročiniteljima, ali ne dadoše vođe ni pripomoći [...] A na našu tužbu da je tu malo zahvalnosti našem gostinjcu, od kojega su njihovi hodočasnici imali dobra, odgovoriše da oni njih nisu onamo slali niti da će ih slati, i da ta pokrajina nema ništa s ovim gostinjcem.

A još i drugačije smo tu bili nesretni: ja pop Nikola [Kopčić] bolovao sam tri mjeseca i potrošio 10 dukata; crknuo nam je konj koji je vrijedio 14 dukata; a 16 smo ih potrošili za svoje vođe po svoj toj pokrajini tako da je tu 40 dukata troška. U toj kranjskoj pokrajini ima bogatih gradova i množina velikih sela, a po svim njihovim župama jedva smo sakupili do 130 rimskih dukata — ni toliko koliko smo za put potrošili. Više od četrdeset najboljih i najbogatijih župa nije nam htjelo dati ni tuca.

Ovo smo, i to pravo, iskazali ovom poštovanom Zboru [Sv. Jeronima u Rimu], kako smo putovali i što smo postigli, da zna kako nam je bilo«.[11]

Črnčić je, međutim, našao dokumente iz kojih se vidi da stvari u Sloveniji nisu bile tako crne kako su Kopčić i Grizogon izvijestili. U Kranjskoj su sakupili 291 forint i 3 lire. Dobili su i preporuke za sabiranje od biskupskog vikara u Ljubljani (1. ožujka 1651), nadsvećenika u Ribniku, nadsvećenika u Kamniku, Ivana opata Zitiškoga i prepozita u Novom Mestu.[12]

U listopadu iste godine (1651) ispraznilo se jedno mjesto u Kaptolu Sv. Jeronima. Ivan Jampšić,[13] rodom iz Rima, koga je otac Luka rodom iz Ljubljane, bio član Zbora Sv. Jeronima, zamoli kardinala pokrovitelja Kaptola Franju Perettia Montalto da ga imenuje kanonikom Kaptola crkve Sv. Jeronima. Molbu za isto mjesto predao je i Ivan Pavao Trumsi, »Lešanin« (Arbanas) — kako piše Črnčić.[14] Doznavši za to Zbor uputi preko Jeronima Pastrića kard Perettiu,

[11] isti, imena Slovjenin i Ilir, 35.

[12] Ivan Črnčić, Još dvoje o slovjenskom gostinjcu u Rimu izopačeno, Rad JAZU 125, 1896, 1—32.

[13] Od talijanskih i latinskih varijanata u kojima dolazi Jampšićevo prezime najbliže su slovenskom obliku one koje imaju sačuvano slovo »p«. Dva su razloga, zbog kojih držimo da je oblik »Jampšić« izvorni oblik. Ponajprije, što u krsnom listu Jampšićeva oca Luke stoji »Jampsich« (Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 36, bilj. 4). Zatim, što u svojoj svjedodžbi kranjski plemići Jampšićevo prezime spominju u obliku »Jampsich« (Črnčić, Prilozi k razpravi Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjcu u Rimu poslije 1453 god., preštampano iz 18. knjige Starina JAZU 1886, 146).

[14] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 36. — Črnčić nije dosljedan u upotrebljavanju prezimena albanskog aspiranta na svetojeronimski kanonikat. U raspravi »Imena Slovjenin i Ilir« naziva ga Tnemsi (36—37), a u »Prilozima« Trumsi (110, bilj. 3). U ispravcima rasprave kao i »Priloga« nije ni jedan oblik ispravio (Črnčić, »Još dvoje izopačeno«, 1819). U »Ispravcima« rasprave ispravlja, doduše, uz prezime Tnemsi krivo napisanu riječ »Lešanim« u »Lešanin«, no sam oblik prezimena Tnemsi ne mijenja. U ispravcima pak »Priloga« ispravlja riječ blizu prezimena Trumsi, no sam oblik Trumsi ostavlja.

Da raščistim stvar, pribjegao sam rukopisu gdje se posebno radi o albanskom aspirantu na svetojeronimski kanonikat. To je MS. II. c. 6: Allegationes de situ Ciuitatis Alessij (Arhiv JAZU). Tu ima nekoliko teško čitljivih mjesta s prezimenom

pokrovitelju Kaptola, pismo u kojem napominje neka pokrovitelj popuni ispražnjeno mjesto u smislu Bule Siksta V kojim je Kaptol uspostavljen i u smislu odluka apostolske vizitacije od 1630. godine.[15] Zbor je, pak, smatrao da imenovanje bilo Jampšića bilo Trumsia na ispražnjeno kanoničko mjesto ne bi bilo u skladu s bulom o ustanovljenju Kaptola i s dekretima apostolske vizitacije, jer je Jampšić po ocu Kranjac (a Kranjska nije Ilirija), dok je Trumsi Arbanas, i jer ni jedan ni drugi ne umiju »ilirski«. Spomenuti pak papinski dokumenti daju pravo natjecanja za kanonička mjesta u svetojeronimskom Kaptolu samo rođenim »Ilirima« koji umiju »ilirski«. Čitavo se pitanje postavilo načelno: tko su Iliri, dokle se Ilirija proteže, što treba podrazumijevati pod ilirskom nacijom. Zbor je stao na stanovište da Kranjci nisu Iliri kao ni Arbanasi i da se Kranjska (Carniolia) ne nalazi u Iliriku, o kojem papinski dokumenti govore. Za pobornike svog stanovišta zbor je imenovao svećenike Jeronima Paštrića i Vjekoslava Lupia.[16]

Nije poznato da li se kard. Peretti zanimao, pošto je primio dopis Zbora Sv. Jeronima, za odredbe Bule o ustanovljenju Kaptola što ju je izdao njegov rođak Siksto V i dekrete apostolske vizitacije od 1630. Nije isključeno da se svjetovao s Kaptolom sv. Jeronima. Možda je Kaptol, neraspoložen prema Zboru, imao udjela u tome da je kard. Pokrovitelj, uskoro (u prosincu) iza kako mu je Zbor uputio onaj dopis, imenovao mladog svećeničkog pripravnika Ivana Jampšića kanonikom na ispražnjeno mjesto svetojeronimskog Kaptola.[17]

Valja spomenuti da je Zbor, možda u isto vrijeme kad je uputio kard. Perettiu spomenuti dopis, upravio dopis i kranjskoj vladi, u kojem traži neka ova izjavi da li je Kranjska (Carniolia) ilirska odnosno slavenska ili je germanska odnosno teutonska pokrajina.[18]

Pošto je kard. Peretti na dopis Bratovštine odgovorio imenovanjem Jampšića za kanonika i predstavio ga nadsvećeniku svetojeronimskog Kaptola (Antunu Deodatu) da ga ustoliči, a kranjska vlada nije poslala odgovora koji je mogao predstavljati dokument dosta važan za tijek nastalog spora, Zbor je, čini se, odmah pošto je kard. Peretti imenovao Jampšića kanonikom, uputio (30. prosinca 1651) kranjskoj vladi ponovni dopis, koji je, kako Črnčić smatra,[19] potpisao i sam kard. Sacchetti, pokrovitelj Zbora Sv. Jeronima. Zbor je očito uvukao nekako svoga kardinala pokrovitelja u spor, kao što je i Kaptol učinio sa svojim kardinalom pokroviteljem.

Međutim su se Paštrić i Lupi posavjetovali s advokatom Zbora Franjom Liberatiem, i taj im reče da imenovani kanonik Ivan Jampšić i bivši kandidat Ivan Pavao Trumsi ne mogu pretendirati na ispražnjeno mjesto u svetojeronimskom Kaptolu, jer je Jampšić po ocu Kranjac, a Trumsi Arbanas, pa nijedan od njih ne znaju govoriti ilirski. Zato da treba nadsvećenika svetojeronimskoga Kaptola i Jampšića te Trumsia pozvati na sud pred papinskog suca Askanija Rivalda. Na sjednici Zbora 7. siječnja 1652, pošto su članovi Luka Jampšić i nje-

albanskog aspiranta na svetojeronimski kanonikat, koja bi se možda mogla pročitati: Tuumpsi (f. 67 v), Tuomsi (f. 47 v), no nigdje ne dolazi oblik Tnemsi. Jasno, međutim, dolazi oblik Trumpsi (f. 69v, 70v), a vrlo je jasno pisan i oblik Trumsi (f. 28, 38v, 37v).

[15] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 37.

[16] Na i. mj.

[17] Na i. mj.

[18] isti, Prilozi, 87.

[19] isti, Prilozi, 87, bilj. 3.

gov sin Ivan morali izići iz prostorije, saopćili su Paštrić i Lupi Zboru što im je advokat svjetovao. Bratovština se odlučila za podizanje parnice i ovlastila za to Paštrića i Lupia dodavši im rođenoga Kranjca Ivan Steira.[20] Odlučena je parnica, »Causa«, koja će potrajati nekoliko godina, i na naslovima dopisa i uglovima dokumenata biti označivana kao »Romana [causa] canonicatus«.

Spomenimo da su članovi kranjske vlade 18. siječnja [1652] napisali napokon toliko traženi odgovor Zboru Sv. Jeronima. U njemu kažu:

»... ovime hoćemo odgovoriti da je ova slavna kneževina i pokrajina Kranjska [Carniolia] neposredno podložna Svetom Cesarskom Veličanstvu kao vođi [Duci] i knezu [Principi] zemlje te da pripada Njemačkoj, i tako rimskom imperiju ne manje nego Štajerska [Styria] i Koruška [Carönthia], premda puk participira na ilirskom jeziku. I stoga treba da se hodočasnici što idu odavde sklone ne tamo nego u njemačkom gostinjcu [Hospitale Germanorum]«.[21]

Na dokumentu nema doduše nijednoga potpisa, no izvana je utisnuto pet pečata koji su identificirani još u vrijeme spora. Odatle se vidi tko je izdao ovaj i ovakav dokumenat.[22] To su: knez Wolffgang Engelbert Ausperg, Ivan opat zitiški (Sitiziensis), knez Girard Visin Plagi, Gottfried Galler i Franjo Gašpar Pusner, sve, kako zamjećuje Črnčić »niemci ili poniemčeni Slovjeni«.[23]

2. *Juraj Križanić ulazi u spor.* Nije lako utvrditi kada je Križanić ušao u spor oko Kranjaca. Ponajprije treba utvrditi vremensku granicu, prije koje nije sigurno ušao u spor. Ta je granica mjesec ožujak 1651. Do 13. ožujka 1651. Križanić se nalazi u Carigradu.[24] Vremenska granica poslije koje je Križanić u sporu jest 15. veljače 1652. Tada je Križanić već prisutan u sporu utoliko što ga je tada Zbor Sv. Jeronima izabrao kao stručnjaka koji će provjeriti da li mladi Jampšić govori ilirski.[25] Postavlja se pitanje: je li Križanić već prije toga datuma ušao u spor; odnosno, može li se u rasponu između gornje i donje vremenske granice, koja razlika dosiže gotovo jednu godinu (od ožujka 1651 do veljače 1652), utvrditi preciznije vrijeme Križanićeva ulaska u spor. Jedna Križanićeva izjava, u kojoj govori o svom stavu u počecima spora, omogućuje da se pobliže utvrdi vrijeme njegova zalaženja u spor. U toj izjavi Križanić ne donosi nikakvih datuma, ali spominje događaje kojih datum možemo saznati iz drugih vrela.

On kaže: »*Na početku zapodjenute raspre* (potcrt. *I. G.*), dok smo još familijarno saobraćali [Križanić i Paštrić], protivnik [Paštrić] me zamoli za savjet«.[26]

Što treba podrazumijevati pod riječima: »na početku zapodjenute raspre?« Možda početak sudskog procesa? Rekao bih prije da treba podrazumijevati vrijeme između odluke Zbora da uđe u sudski postupak i samog početka procesa. Paštrić, naime, pita Križanića za savjet i, kako proizlazi iz odgovora što ga je Križanić dao Paštriću, pitao ga je o dokazima s kojima treba izići pred sud. I Križanić je nagoviještao Paštriću, da će, ako iziđe s takvim i tim dokazima,

[20] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 37.
[21] isti, Prilozi, 87—88.
[22] isti, Prilozi, 88.
[23] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 38.
[24] Vatroslav Jagić, Život i rad Jurja Križanića, Zagreb 1917, 81.
[25] Črnčić, Prilozi, 113, bilj. 4.
[26] isti, Prilozi, 155.

izgubiti parnicu.[27] Iz svega toga smije se s vjerojatnošću zaključiti da je Križanić raspravljao s Paštrićem o sporu prije nego što je stvar bila već pred sudom, a poslije toga kako je Zbor odlučio ići pred sud. Zbor je pak, vidjeli smo, donio odluku da ide pred sud 7. veljače 1652, a 20. veljače iste godine već je donesena prvostepena presuda u korist Paštriću. Križanićevo prvo sudjelovanje u sporu možemo s mnogo vjerojatnosti suziti na vrijeme između 7. siječnja i 15. veljače 1652 (kada je Križanić određen kao perit za jezik — što pokazuje da ga se smatralo verziranim u pitanjima jezika — da ispita Ivana Jampšića). Budući da Križanić u istoj izjavi kaže da je češće (saepius)[28] govorio o sporu s Paštrićem, bit će da su ti razgovori bili bliži datumu kad je donesena odluka o ulaženju Zbora u parnicu. Sve u svemu, izlazi kao vjerojatno da je Križanić u siječnju 1652. ušao u spor oko Kranjaca. Iz do sada rečenog očito je da je njegov ulazak u spor bio manje angažiran i dosta diskretan: Križanić ulazi u spor kao onaj koji je upitan za savjet o nastaloj raspri.

Nameće se sada pitanje Križanićeva daljnjeg ulaženja u spor tj. da li je sve dublje i sve angažiranije ulazio u raspru ili se povukao.

3. *Križanićevo postupno angažiranje u sporu.* Držim da je Križanić postupno ulazio u spor, a razlika među pojedinim razdobljima njegova sudjelovanja u sporu jest razlika u intenzitetu i taktici, a ne, kako Črnčić[29] i Jagić[30] drže, razlika u liniji, stavu. Črnčić misli da je Križanić najprije bio zauzeo protukranjsko stanovište, a zatim da se predomislio i pokajao te stao Kranjce braniti. Međutim, u dokumentima nema traga tome da bi Križanić izjavljivao da je jednom zastupao drugačije stanovište, da to žali i da ga je zamijenio novim stavom. Jagić, slično kao i Črnčić, smatra da je Križanić prvotno antikranjsko stanovište zamijenio prokranjskim stavom, no da nije imao snage da to prizna, pa je izmislio tumačenje sebi u obranu, po kojemu da je od početka bio na prokranjskom stanovištu. Ne vidim razloga zašto bi se Križanićevo tumačenje smatralo, kako veli Jagić, »izvraćanjem svojih riječi, natezanjem i izvinjavanjem«.[31]

Postoji, doduše, jedan Križanićev spis koji zvuči antikranjski, ali postoji i *Križanićevo* obrazloženje toga spisa. Ako dopuštamo da je autor najpozvaniji tumač svoga spisa, ne vidim razloga zašto ne bismo toga i ovdje dopustili, tim više što nema ničega utemeljenoga što bi zahtijevalo da se ovdje učini iznimka.

Evo što Križanić kaže o postanku i smislu svoga antikranjski formuliranog spisa:

»Na početku zapodjenute raspre dok smo još familijarno saobraćali, protivnik [Paštrić] me zamoli za savjet. Ja koji tada nisam poznavao Ivana Jampsija [Jampsi] vjerovah protivniku da [Jampšić] ne zna jezika, te da se zbog toga može s pravom protiv njega postupiti, ali ne kao da ne bi bio iz nacije. I ovo sam često svjetovao [Paštriću] da ne nastupa protiv čitave pokrajine. No kako ga nisam mogao uvjeriti pokušao sam ovaj način: napisah nekoliko dokaza u smislu protivnika [Paštrića] posve hiperbolički, koji se ne mogu dokazati (ne mogu uvjeriti = argumenta... quae probari non possunt) i pokazujući ih govorah: Pa kad bi se sve ovo (kako ti hoćeš) i moglo dokazati, ne bi ipak ništa upućivalo na isključenje Kranjaca. Naime, kad

[27] Na i. mj.
[28] Na i. mj.
[29] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 52, 56.
[30] Jagić, n. dj., 89.
[31] Na i. mj.

bi se ovako zaključivalo, slijedilo bi da se iz istog razloga isključuju i Dalmatinci, jer su oni mnogo više potalijančeni nego što su Kranjci germanizirani. I poticao sam i ozbiljno opominjao neka nikada ne iznosi ovih niti drugih dokaza protiv Kranjaca, ako ne će izgubiti parnice, jer se boljih ne može iznaći. On je rekao da se njima ne će služiti (kao što se i nije služilo),[32] da pak ima bolje i da ne će od gonjenja (ab competitione) Kranjske odustati. Tada sam ga nepopravljivog ostavio, a on me je poslije citirao i primorao me da priznam svoje pismo. [...] A činjenice su jače za očitovanje misli nego riječi što se često iznose protiv nakane onoga što ih iznosi (Et facta sunt fortiora ad declarandam mentem, quam verba, quae saepe proferuntur contra intentionem proferentis, L. quibus, ubi Jas. col. 9. ff de leg.). Ja sam, pak, činjenicama uvijek posvjedočivao da stojim za Kranjsku i poslije također za I. Jampsia [Jampsio], pošto je bio također s obzirom na jezik propisno ispitan i priznat«.[33]

Te je Križanićeve riječi Jagić obilježio kao »izvraćanje«.[34] Međutim, izgleda da Jagićeva parafraza Križanićeve izjave nije imuna od, valjda nenamjernog, izvraćanja.[35] Donosim usporedo Križanićeve rijeći i Jagićevu parafrazu:

Križanić	Jagić
Scripsi aliquot argumenta ad sensum adversarii prorsus hyperbolice, *quae probari non possunt,* et haec monstrando dicebam: Etiamsi haec omnia *(ut tu velles)* probari possent, tamen nihil concluderent ad exclusionem Carniolorum.[36]	Napisah nekoliko dokaza u smislu protivničkom (tj. Pastrićevom) hiperbolski (tako sada zove sam Križanić svoju argumentaciju sa primjedbom da se *ne može odobriti!*) te mu pokazah, rekavši: kad bi se ovo *moje* dokazivanje i prihvatilo, opet ne bi odatle ništa slijedilo za isključenje Kranjaca.[37]

Jagić nije točno prenio riječi »argumenta ... quae probari non possunt«, kad je »probari« preveo s »odobriti« mjesto, kako kontekst zahtijeva, »dokazan biti«, odnosno »uvjeriti«. Osim toga, Križanić ne kaže za argumentaciju nego za argumente da »probari non possunt — ne mogu biti dokazani, ne mogu se dokazati«, odnosno ne mogu uvjeriti. Iz onoga kako je Jagić prenio tekst proizlazi da Križanić u svojoj izjavi veli za svoju argumentaciju, iznesenu u antikranjskom spisu, da se ona ne može odobriti, što bi moglo značiti da sam osuđuje argumentaciju svog antikranjskog spisa. Međutim, Križanić veli samo to da se argumenti što ih je ondje iznio (da bi pokazao Paštriću njihovu neodrživost) nisu doista mogli dokazati, drugim riječima, da nisu imali dokazne snage, da ne mogu uvjeriti. Križanić dakle, ne kaže za *svoju* argumentaciju (on uopće ne upotrebljava riječi argumentacija, već argumenti, niti toj riječi pridaje posvojnu zamjenicu »moji [argumenti]«; tu zamjenicu ima samo Jagić u parafrazi) da se ona ne može odobriti i da je on, prema tome, možda na neki način povlači.

---

[32] Črnčić dopušta da je riječi u zagradi: »kao što se i nije služio« dodao Paštrić (Prilozi, 155, bilj. 5).

[33] Črnčić, Prilozi, 155—156.

[34] Jagić, n. dj., 89.

[35] Iznenađuje kako Jagić nije u tumačenju složenog Križanićeva spisa prihvatio tumačenje što ga je dao sam Križanić o svom spisu.

[36] Črnčić, Prilozi, 155.

[37] Jagić, n. dj., 88—89.

Iz izvornih Križanićevih riječi očito je da argumenti koje je u antikranjskom spisu naveo nisu *njegovi*. Ne znam zašto je Jagić u parafrazi propustio donijeti, za smisao teksta presudne, riječi: »ut tu velles«. Tim je riječima jasno izjavio da argumenti, što ih je u antikranjskom spisu naveo i za koje veli da nemaju dokazne snage, jesu argumenti za koje Paštrić želi da imaju dokaznu snagu, a Križanić sam ne vjeruje u njihovu dokaznu moć. Na argumente antikranjskog Križanićeva spisa odnose se riječi Križanićeve izjave: »Pa kad bi se sve ovo (kako ti [Paštrić] hoćeš) i moglo dokazati (moglo uvjeriti), ne bi ipak ništa upućivalo na isključenje Kranjaca«. Da li se može smatrati slučajem da je Jagić, koji je u parafrazi donio čitavu Križanićevu izjavu, propustio donijeti završne riječi izjave: »Ja sam pak činjenicama uvijek posvjedočivao da stojim za Kranjsku [. . .]« Doista, ova Križanićeva tvrdnja da je činjenicama uvijek posvjedočivao da je u svetojeronimskom sporu za Kranjsku, sugerira da je se ispita. Drugim riječima: da se pokuša nazrijeti kojim je to činjenicama Križanić u tijeku spora posvjedočivao da je na strani Kranjaca.

Dok je Jagić u stvari dvaju Križanićevih spisa, jednog antikranjskog a drugog prokranjskog, Križaniću uskratio povjerenje, Črnčić žali Križanića kao žrtvu svoje nepromišljenosti i Paštrićeve lukavosti. Križanić je, prema njemu, nepromišljeno stao protiv Kranjaca, a zatim to požalio, ali je Paštrić već iskoristio njegovu slabost sebi u prilog. Sedam godina kasnije (1891) podvrgao je to tumačenje *Antun Radić* dosta utemeljenoj kritici u »Viencu«. On piše:

»Crnčić kaže u jednoj bilješci (Starine XVIII, str. 154) da se je Križanić pokajao. No mi držimo, da se nije imao rad šta kajati, ako je istinito ispripovijedio, kako je nastalo ono pismo [antikranjsko]. A da je prije zbilja bio protiv Kranjaca, a poslije se kojekako izgovarao, to držimo da je nemoguće, budući da mu je Pastrić mogao svak čas spočitnuti: kako se usuđuje što takova izmišljati, gdje je prije onako očito bio protiv Kranjaca. Pastrić mu je mogao u lice reći: nije istina, da si mi tada drugačije govorio, a drugačije pisao. A da je Pastrić, premda je znao, koliko vrijedi ono Križanićevo pismo, mogao biti tako lukav, dapače nepošten te se hotio njim poslužiti protiv Križanića, to bi bez sumnje priznao Črnčić, jer sam kaže u više bilježaka, da Pastrić krivo spominje stare povelje i da »laže« (n. p. u bilješci 1. na str. 163). Dapače to, što je Pastrić zahtijevao od Križanića, da prisegom potvrdi, da je ono pisao — to nam daje pravo zaključivati, da je on dobro znao da Križanić drugačije misli. Dakako, da to nije bilo pošteno, ali je Križanić protiv toga javno ustao, a Pastrić, kako je bio u stisci, kako je tražio svakojake dokaze bili oni kaki mu drago, spominje ipak *samo* pismo Križanićevo, a nigdje se u toj parnici ne spominje, da je Križanić tako i mislio; a da bude mislio, Pastrić mu toga ne bi prešutio. No budući da nije bio uvjeren, da je Križanić zbilja ikada bio protiv Kranjaca, nije mu mogao ništa da spočitne; Križanić bi ga utjerao u laž. Drugo je: pismo, jer »scripta manent«; što je pisano, ne može se nijekati. Križanić je kao pošten čovjek morao priznati, da je *napisao* ono pismo, ali svečano prosvjeduje protiv toga, da su to njegove *misli*. No Pastriću je glavno: *slovo* — napisano je«.[38]

Da je Križanić uz antikranjski tekst pripisao prokranjske, Paštriću upravljene riječi, ne bi se taj nikad mogao poslužiti spisom protiv Križanića. Ovako je Križanić uzalud uvjeravao Jeronima Priulia, suca Sv. Rote, da je tekst doduše antikranjski formuliran, no da je smisao poteza prokranjski, kako je očito

[38] Antun Radić, Nova rasprava o Jurju Križaniću, Vienac 23, 1891, 526—527.

iz riječi koje je prilikom uručenja teksta uputio Paštriću. Tekst je stajao tu, a riječi su prošle, i Križanić nije mogao navesti ni jednog svjedoka koji bi posvjedočio što je govorio Paštriću uručujući mu tekst. Paštriću je, izgleda, bilo više stalo do toga da ozloglasi partnera nego da se u argumentaciji okoristi sadržajem spisa. Križanić je to zapazio: »Iznosi neko moje pismo o Kranjskoj da okalja moj dobar glas«.[39] To je, kako ćemo još imati prilike vidjeti, Paštriću i uspijevalo.[40]

4. *Atanazije Kircher i Luka Holstein u sporu.* Križanić je, kako smo vidjeli, ostavio Paštrića, kad se taj nije dao odvratiti od namjere da ide na sud protiv Kranjske kao pokrajine. Bit će da taj prekid odnosa nije bio u obliku svađe, već tihog povlačenja i tihog djelovanja za Kranjce. Križanić u to doba još nije bio član Zbora Sv. Jeronima i nije mu zacijelo bilo u interesu doći u otvoren sukob s jednim tako utjecajnim članom Zbora kao što je bio Jeronim Paštrić. S druge strane, nije isključeno da je Križanić tiho i oprezno pomagao kranjsku stranu. Čini se da je Križanić pridonio tome da su Kranjsku uzeli u obranu dva ugledna i kompetentna čovjeka: to su Atanazije Kircher, za kojega sam Paštrić piše, da je »glasoviti profesor matematike«, i Luka Holstein, o kojemu također Paštrić bilježi »da je prevrijedni istraživatelj geografskih pitanja«.[41] Črnčić drži da su stari postolar Jampšić i sin mu student Ivan uspjeli dobiti od etnologa Kirchera i geografa Holsteina stručan elaborat o tome da je Kranjska u Iliriji. Da stari postolar Jampšić nije mogao doći do toga da iznađe tako nadležne ljude, vrlo je vjerojatno, no pitanje je da li je njegov sin, svećenički pripravnik, koji je mogao poznavati kompetentnost Holsteina i Kirchera, mogao u tadašnjem društvu bez ičije pomoći dobiti od prezaposlenog Kirchera[42] i vatikanskog kanonika Holsteina elaborat koji je tražio vremena i razmišljanja i nada sve, zalaganje stručnog autoriteta. Netko je, držim, morao posredovati. Ne mogu se oteti misli da je to mogao biti Križanić, jer je u to vrijeme upravo Križanić surađivao s Kircherom priređujući pohvalne pjesme Kircheru i caru Ferdinandu III, koje su upravo te iste godine izašle na prvim listovima Kircherova djela »Oedipus Aegyptiacus«.[43] Nije li Križanić bio taj koji je Kircheru preporučio da svojim ugledom zaštiti Kranjsku kao pokrajinu Ilirije u svetojeronimskom sporu? I još nešto. Nije li u stanovitoj vezi sa sporom o Iliriji činjenica da je Križanić svoje pohvalne pjesme za Kircherovo djelo naslovio s »Illyria« te naslov zaključio riječima:

---

[39] Črnčić, Prilozi, 155.

[40] Križanićev protukranjski spis citirali su Paštriću u prilog pred Svetom Rotom 1655. Paštrićevi advokati D. Severoli (Vatikanska apostolska knjižnica, Stamp. Chigi III, 377) i F. Liberati (Nacionalna sveučilišna biblioteka u Zagrebu, Sig. R-VI-8).

[41] Črnčić, Prilozi, 95.

[42] Atanazije Kircher je neko vrijeme bio oslobođen predavanja, kako bi se mogao posvetiti pisanju (Rimski arhiv Družbe Isusove, Rom. 80: Catalog prov. roman. 1616—1645, f. 293—293v).

[43] Athanasii K i r c h e r i e Soc. Iesu, Oedipus Aegyptiacus hoc est Universalis Hieroglyphicae Veterum Doctrinae temporum iniuria abolitae instauratio. Opus ex omni Orientalium doctrina et sapientia conditum, nec non viginti diversarum linguarum authoritate stabilitum. Felicibus auspiciis Ferdinandi III. Austriaci sapientissimi et invictissimi Romanorum imperatoris semper augusti e tenebris erutum, atque bono Reipublicae Literariae consecratum. Tomus I, Roma 1652; Tomus II, Romae 1653—54.

Augustissimo Teroptimo Caesari
ILLYRIA
Vitam precatur,
Pacem gratulatur,
Victorias ominatur:
hoc in opere
Augustali munificentia
planè digna...

Josip Badalić utemeljeno zapaža da epigram »Illyria« znači da Križanić nastupa kao književni predstavnik naroda Ilirije.[44] Napominjem da sam našao autograf posvete caru i da se u njemu ne nalazi naslov »Illyria« niti završetak o Iliriji koja pozdravlja cara. Nije li taj autograf, adresiran na Kirchera, prvotni oblik pohvalnog naslova, koji je, možda ne bez utjecaja svetojeronimskog spora o Iliriji, upotpunjen (i inače još redigiran) epigramom i zaključkom o Iliriji?

Sve u svemu, nije nevjerojatno da je Križanić pridonio tome da je Kircher napisao stručan elaborat o Kranjskoj kao pokrajini Ilirije u obranu Jampšića. Luka Holstein je pod Kircherov elaborat pripisao: »Ovom mišljenju, jer je posve suglasno s istinom, pridružujem se i potpisujem: Luka Holstein, kanonik Vatikanske bazilike«.[45] Na sjednici Zbora za širenje vjere, održanoj 26. siječnja 1658. u prisustvu pape, sekretar Zbora, izvješćujući o Križanićevim kontroverzističkim spisima, napominje da su oni bili od Luke Holsteina i Kard. Brancaccia mnogo hvaljeni.[46] Iz toga proizlazi da je Križanić bio tih godina s Holsteinom u vezi, no to ne znači da se već prije nije poznavao s čuvenim geografom. Nije isključeno da su se već 1652. ova dvojica poznavala i da se Holsteinov pripisak Kircherovu elaboratu duguje na neki način tome poznanstvu.

Pogledajmo sam elaborat Kirchera i Holsteina! Struktura spisa odaje skolastički način argumentacije: najprije dolazi tvrdnja (teza), zatim se iznose dokazi, onda se pobijaju prigovori i na kraju se izvodi zaključak. Evo tvrdnje:

»O položaju Ljubljane, metropole Kranjske. Da je Ljubljana, ili, kako je Nijemci zovu, Laubak, istinski i pravi grad Ilirije ili Slavonije, tako je sigurno, da bi svaki koji bi smjelije nastojao proturječiti, izgledao da je svima zemljopiscima ne nedužno navijestio rat, jer nema nijednoga među tolikim i takovim zemljopiscima, kako starim tako i novijim, a isto tako ni među povjesničarima, koji toga ne bi tvrdio«.[47]

Kircher potkrepljuje tu postavku nizom imena raznih geografa i probranim citatima iz pojedinih zemljopisnih djela. Kircher počinje s Klaudijem Ptolomejom; posebno ističe Ivana Filipa Klaverija (Claverius), koji veli da je sve što leži između Save i Drave Slavonija, pa i Kranjska da leži između spomenutih rijeka, a njen glavni grad da je Ljubljana. Zatim Kircher niže još imena nekih geografskih autoriteta, a onda prelazi na daljni dio, na objekcije.

Ne radi se o kakvoj fiktivnoj objekciji, već o stvarno iznesenoj. Kircher ima pred očima odgovor kranjske vlade, upućen 18. siječnja (iste) 1652. Zboru Sv. Jeronima, kad piše:

[44] Badalić, n. dj., 6.
[45] Črnčić, Prilozi, 90.
[46] Usp. Jagić, n. dj., 97
[47] Črnčić, Prilozi, 88.

»Očito je dakle iz jednodušnog slaganja geografa da Ljubljana nije grad Njemačke, niti se za nju to može reći. Rečenom pak ne smeta nevješto dokazivanje nekih, kad iz toga što je Ljubljana pod nadvojvodama Austrije, izvode da je ona grad Njemačke. Nevaljana, da ne reknem smiješna metoda dokazivanja, jer bi se jednako tako moglo zaključiti, da Milano, time što je pod imperijem kralja Španjolske, nije grad Italije, već Španjolske. Koliko je to apsurdno, tko ne vidi! Nacije se zbog toga nipošto ne uzimaju prema jurisdikciji vladara (iuxta dominantium iurisdictionem) nego po prirodnim položajevima i međama...«.[48]

Slijede Kircherovi zaključci i to ponajprije teoretski, a zatim, kao izvod iz ovih, praktički. U teoretskom se zaključku raspoznaje silogistička forma: »Budući da je dakle Ljubljana metropola Kranjske, a Kranjska je istinska i prava provincija Ilirije ili Slavonije [slavenska zemlja] prema jednodušnoj suglasnosti zemljopisaca, odlično (in optima forma) slijedi da je Ljubljana istinski grad Ilirije ili Slavonije [slavenske zemlje]«.[49] Zatim slijedi prvi praktički zaključak da svi koji potječu iz Ljubljane mogu i treba da se služe povlasticama danim Naciji, i — konkretnije — ne smiju se isključiti od dobara Zbora u Rimu. Kircher zaključuje svoj elaborat s posve konkretnim zaključkom da se Luka Jampšić i njegov sin Ivan ne mogu isključiti iz Zbora Sv. Jeronima.[50]

Kircherov elaborat ne dotiče se pitanja kanonikata Ivana Jampšića, ne radi uopće o Kaptolu nego samo o Zboru Sv. Jeronima (u svojim praktičkim zaključcima). Kircher jasno izjavljuje da je radi toga i pisao svoju raspravu da pokaže da ne treba Jampšiće isključiti iz Zbora.[51] Rekao bih da je netko morao upoznati Kirchera s bulom Siksta V o osnutku Kaptola i dekretima apostolske vizitacije od 1630, po kojim se za kanonikat u Kaptolu crkve Sv. Jeronima uz ilirsko (slavensko) podrijetlo traži i poznavanje ilirskog jezika, dok se po buli Nikole V o Zboru Sv. Jeronima za člana traži samo da potječe iz ilirskog (slavenskog) naroda.[52] Nije li netko utjecao na Kirchera da usredotoči svoju raspravu na pitanje nacije, konkretno na to da li je Kranjska Ilirik? U svakom slučaju, Kircherova rasprava, kakogod znači prinos u prilog Jampšiću, ne predstavlja maksimalni stupanj angažiranja, a osim toga predstavlja elaborat koji suponira razlike u ispravama o Zboru i o Kaptolu Sv. Jeronima. I makar se spor kretao prvotno oko kanonikata Ivana Jampšića, Kircher se omeđuje na članstvo Jampšića u Zboru Sv. Jeronima. Nije isključeno da se ova Kircherova uzdržljivost s jedne strane i insistiranje na tome da je Kranjska s Ljubljanom provincija Ilirije s druge strane duguje na neki način onome koji se polako udaljio od Paštrića, i polako prilazio k drugoj strani, i koji je, kako smo vidjeli, izjavio da je za Kranjce bio uvijek, a za Jampšićev kanonikat otkako je utvrđeno da pretendent Ivan Jampšić zna ilirski. Možda je Križanić imao u tom udjela.

---

[48] isti, Prilozi, 89.

[49] Na i. mj. — Iz konteksta je jasno da »Slavonija« ovdje ne znači jednu od četiriju hrvatskih (ilirskih) pokrajina, već da znači naprosto slavensku zemlju; kao što se opet na drugim mjestima vidi iz konteksta da »Slavonija« znači također jednu od četiriju pokrajina. Gdje se pod »Slavonijom» podrazumijeva slavenska zemlja, pribilježio sam, radi jasnoće, u zagradi »Slavenska zemlja«.

[50] Črnčić, Prilozi, 90.

[51] Na i. mj.

[52] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 39.

Paštrićev prijepis Kircherove rasprave, što ga je objavio Črnčić, nema datuma kada je rasprava napisana. Treba odrediti gornji i donji limen. Budući da se u raspravi, kao na objekciju, odgovara na izjavu kranjske vlade od 18. siječnja 1652, gornji limen će biti siječanj 1652. A budući da je 18. veljače, točno mjesec dana nakon odgovora kranjske vlade, Paštrić u jednom pismu pobijao Kircherov elaborat,[53] taj datum predstavlja donji vremenski limen. Kircher je, dakle, svoju raspravu morao napisati negdje između 18. siječnja i 18. veljače 1652. Ako se uzme u obzir da je trebalo vremena dok je 18. siječnja opremljeni dopis vlade stigao u Rim, dok je o njegovu sadržaju bio Jampšić informiran, slijedi kao vjerojatno da je Kircher svoju raspravu priredio negdje na početku veljače 1652.

Dana 18. veljače Paštrić je uručio sucu odgovor na Kircherovu raspravu.[54] Paštrićev odgovor je, po prilici, opsegom deset puta veći od Kircherove rasprave. Odgovor, slično kao i rasprava, ima dosta skolastičkih elemenata u dokazivanju, ali je Kircher ipak više skolastičan u metodi nego Paštrić, a Paštrić je lijepom literarnom kompozicijom zasjenio Kircherov znanstveni, ponešto suhi stil.

Paštrić ponajprije iznosi da treba lučiti između gostinjca Sv. Jeronima, Kaptola crkve Sv. Jeronima i Zbora Sv. Jeronima. Pri tom indicira koji se »rekviziti« traže da se u bilo koju od spomenutih institucija uđe. U gostinjac se mogu primiti siromašni hodočasnici Dalmacije ili ilirske nacije (»Dalmaticae seu Illiricae nationis«),[55] u smislu bule Nikole V. Kanonicima Kaptola mogu biti u smislu bule Siksta V utemeljitelja, osobe iz rečene ilirske nacije te vješte ilirskom jeziku i narječju. U Zbor koji ima upravljati gostinjcem pripuštali su se skupa s Ilirima mnogi iz Italije i Njemačke, dok nije kard. pokrovitelj Julije Sacchetti posebnim dekretom od 11. svibnja 1651. odredio da se ubuduće u Zbor ne mogu primati nego oni koji potječu iz ilirske pokrajine, od ilirskih roditelja i vješti su ilirskom narječju.[56]

Postavivši tu razliku, Paštrić utvrđuje koje se od tih triju institucija Sv. Jeronima spor tiče. Nije pitanje, veli, kako to protivna strana pretpostavlja, da li iz Zbora treba isključiti Luku Jampšića (Jamsech) i sina mu Ivana iz Ljubljane, metropole Kranjske, koji su bili primljeni prije nego što je bio izdan dekret kard. Sacchettia 1651.[57] Time već Paštrić replicira Kircheru, koji je svoje dokazivanje predstavio kao raspravu što ima pokazati da se dvojicu Jampšića ne smije isključiti iz Zbora. Tako odmah na početku prikazuje Kircherov rad kao suvišan, promašen.

Spor se, tvrdi sada Paštrić, kreće prvotno oko nečega drugoga. Oko toga naime, da li se kneževina Kranjska nalazi u ilirskoj pokrajini prema Buli i misli Siksta V utemeljitelja Kaptola, ili se nalazi u Njemačkoj, te da li je Ivan Jampšić (Jampsi), koji aspirira na kanonikat u svetojeronimskom Kaptolu, iz naroda i provincije ilirske i da li zna ilirski. Te se dvije kvalitete traže od

[53] isti, Prilozi, 90—101

[54] isti, Imena Slovljenin i Ilir, 40.

[55] isti, Prilozi, 90.

[56] Na i. mj.

[57] Črnčić, Prilozi, 91.

aspiranta na temelju bule Siksta V i dekreta apostolske vizitacije Urbana VIII.[58] Slijedeći Paštrićev korak je još konkretniji te označava neku vrstu donje premise i zaključka:

»Kad bi i bilo, a što nije (Dato etiam et non concesso), da je rečeni Ivan Krstitelj [Jampšić], rođen u Rimu od majke Talijanke, podrijetlom iz ilirske pokrajine, ipak je nesposoban za takav kanonikat (incapax), jer mu posve nedostaje ilirski jezik i ne razumije ga. Pravno je nesumnjivo, kad treba da bude više svojstava, kao u ovom slučaju, nije dovoljno da se dokaže jedno svojstvo nego se sva svojstva moraju povezano dokazati«.[59]

Paštrić je ovdje mogao završiti svoju repliku, koja bi tada bila manja od Kircherove rasprave i posve bi bila prihvatljiva. Tako bi to svršilo, da je Paštrić bio htio poslušati savjet Križanićev i omeđiti se na samog Ivana Jampšića. No on je išao protiv Kranjske i Kranjaca. I koliko mu je to bilo na srcu, više valjda nego sam Jampšić, vidi se odatle što je ondje, gdje bi se očekivao svršetak replike, počeo tek natanane pisati o položaju Ilirika.

Paštrić ponajprije postavlja distinkciju između samog prirodnog Ilirika i općeg Ilirika, koja da se nalazi kod zemljopisaca i povjesničara. Sam Ilirik, prirodni i u strogom smislu riječi (Illirycum proprium, naturale et stricte sumptum) obuhvaća prema novijim zemljopiscima Slavoniju [Slavensku zemlju] koja se sastoji od četiri kraja (regio): od Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije. Opći Ilirik (Ilirik u širem smislu riječi — Illyricum generale et commune latissime dictum) proteže se od izvora Dunava i Rajne sve do Carigrada, te obuhvaća sedam, pa i više pokrajina (provintia), od kojih je jedna Slavonija [Slavenska zemlja] (sa svojim krajevima Slavonijom, Hrvatskom, Bosnom i Dalmacijom). Iz riječi Bule kojom je Siksto V podigao Kaptol crkve Sv. Jeronima: »Juxta quam Ecclesiam est Hospitale Nationis Illyricae pro suscipiendis in eo specialiter pauperrimis peregrinis et infirmis ex ea Prouintia«, Paštrić izvodi da je Papa podrazumijevao prirodni, uži, a ne opći, najširi Ilirik. To da proizlazi odatle što Ilirik naziva provincijom u singularu, a ne u pluralu; ne govori dakle o provincijama Ilirika (općeg). Ako je imao pred očima uži Ilirik, onda je pomišljao konkretno na Slavoniju, Hrvatsku, Bosnu i Dalmaciju.[60]

Dobiva se dojam da se sam Paštrić udaljuje od predmeta. Naime, u istoj je replici izjavio da se spor ne kreće oko gostinjca nego prvenstveno oko Kaptola. A on upravo govori o gostinjcu i tvrdi, kako u nj kroz 150 godina nije bio priman nitko osim hodočasnika iz četiri kraja užeg Ilirika. Prelazi zatim na Kaptol i tvrdi da ga je Siksto V osnovao za sunarodnjake sv. Jeronima Dalmatinca, tj. za Dalmatince. To temelji na činjenici da je Siksto V u crkvi Sv. Jeronima, za koju je ustanovio Kaptol, dao uz svoja insignia naslikati samo insignia Dalmacije.

Paštrićevo je dokazivanje dvoslojno: prvi sloj predstavljaju papinski dokumenti, drugi razumijevanje i obdržavanje tih dokumenata: »... pisma Siksta V treba razumjeti na onaj način i u onom smislu koji je čvrsto i nepokolebljivo pokazalo obdržavanje što je uslijedilo, koji je najbolji tumač apostolskih

[58] Na i. mj.

[59] Na i. mj.

[60] Črnčić, Prilozi, 91—94.

uredbi«.[61] Tako postavljena argumentacija bez sumnje je logično čvrsto postavljena i dobro zaključuje ako su joj premise točne. Črnčić naslućuje i nastoji dokazati da su one netočne. Paštrić se, pokazuje Črnčić, dao ponajprije na falzificiranje papinskih dokumenata, sačuvanih u prijepisu u arhivi Bratovštine Sv. Jeronima,[62] i zatim na prepravljanje knjiga u kojima su bili zabilježeni gosti, što su bili primani u svetojeronimski gostinjac iz kranjskih mjesta. Tako je »postoina« Paštrić prepravio u »pastrouich« te »Petovia (Ptuj)« u »Pettouich«.[63] Na Paštrićevu tvrdnju da u svetojeronimski gostinjac nisu bili primani nego samo hodočasnici iz Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije, a nijedan iz Kranjske ili Štajerske odnosno Koruške, Črnčić temperamentnošću, koja je vlastita njegovu stilu, primjećuje: »Da laže, kaže LXIX prilog«.[64] U tom prilogu Črnčić navodi listu Kranjaca, koji su bili na stanu u gostinjcu prije 1625. Da su od 1625. bili primani Kranjci, Paštrić nije poricao.[65] Nadalje Črnčić donosi listu Istrana koji su bili članovi Zbora Sv. Jeronima ili su bili primljeni na konak u gostinjac.[66] Sličnu listu donosi o Baranima, Srbima i Bugarima.[67] Črnčić, dakle, stoji na stanovištu da je Paštrić bazirao svoje dokazivanje na krivotvorenim papinskim dokumentima i izopačenim svetojeronimskim zapisima. Toliko s obzirom na Paštrićeve tvrdnje o gostinjcu.

Črnčić se dao također na provjeravanje Paštrićevih tvrdnji o svetojeronimskom Kaptolu. Činjenica je da se uz grb Siksta V u crkvi Sv. Jeronima nalazi samo grb Dalmacije. No, Črnčić dovodi u sumnju da je Papa dao taj grb naslikati, te dopušta mogućnost da su ga dali naslikati članovi Zbora koji su, kad se gradila crkva, bili s neznatnim izuzetkom Dalmatinci. Ako je Siksto V dao naslikati grb, onda je to mogao učiniti na njihov nagovor. Črnčić smatra Paštrićevo izvođenje u vezi s dalmatinskim grbom neopravdanim.[68] Na Paštrićevu tvrdnju da su samo Dalmatinci bili kanonici svetorejonimskoga Kaptola, Črnčić odgovara jednom iznimkom: Juraj iz Bara bio je »podkanonik« (1621).[69]

Tako je Paštrićeva replika Kircheru dobila repliku nakon dva stoljeća od Črnčića. To, međutim, nije presudno. Presudno je, kako je nadležno rimsko sudište primilo Paštrićevu repliku. Prije nego to vidimo, spomenimo da se Paštrić u svojoj replici dao i na pobijanje probranih točaka Kircherova elaborata o položaju Kranjske, odnosno Ljubljane. Osobito ga je, izgleda, upekla Kircherova primjedba da je gotovo smiješno izvoditi iz toga što su Kranjci pod carem da je Ljubljana njemački grad. Odgovarajući opsežno na to Paštrić pri kraju navodi nekoliko svjedočanstava da je Kranjska provincija Njemačke; tako krsni list Ivana Jampšića u kojem stoji da je rođen 1636. od oca Luke »iz Ljubljane u Njemačkoj (da Lubiana in Germania)«.[70] U istom kontekstu spominje Paštrić onaj spis koji je Križanić napisao da ga uvjeri kako nije uputno da ustaje protiv pokrajine Kranjske jer će izgubiti parnicu: »i na koncu svjedočanstvo

[61] isti, Prilozi, 94—95.
[62] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 2—13.
[63] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 42—43.
[64] isti, Prilozi, 95, bilj. 1.
[65] isti, Prilozi, 102—103.
[66] isti, Prilozi, 103—107.
[67] isti, Prilozi, 107—109.
[68] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 45.
[69] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 45—46.
[70] isti, Prilozi, 99.

Vlč. Jurja Križanića svećenika iz Hrvatske, kojim se tvrdi (affirmando!) da je Kranjska provincija Njemačke«.[71] Paštrić se, dakle, poslužio Križanićevim spisom u svoju korist. Da li je Križaniću bilo poznato da se Paštrić poslužio njegovim spisom? Zašto Križanić nije protestirao kod suca da Paštrić krivo tumači njegove riječi? Rekao bih da je Križaniću bilo stalo da ne izbije u prvi plan u sukobu prije nego što osigura sebi tlo pod nogama, prije nego što postane članom Zbora Sv. Jeronima. A tada on još nije bio njegovim članom. Imati Paštrića protiv sebe moglo bi značiti staviti na kocku prijem u Zbor. Možda je Križanić što Paštriću i rekao o tome zašto je zlorabio njegov tekst, no pred suca bit će da nije išao. A ne bi mu to ni koristilo, jer čime bi posvjedočio da je tekst koji Paštrić navodi popratio prokranjskim riječima, a škodilo bi mu mnogo za prijem u Zbor. Paštrić zaključuje svoju repliku ovako:

»Budući da se, dakle, Kranjska ne nalazi u pravom i prirodnom Iliriku, nego nekad u gornjoj Panoniji, a sada u novijoj Njemačkoj, te ima mjesto u Njemačkom kolegiju utemeljenom za njemačku narodnost, a nema ni jednog mjesta u Ilirskom kolegiju [u Loretu] podignutom za Ilire, očito je da je Ivan Krstitelj Jampšić nesposoban za sporni kanonikat zbog nedostatka narodnosti te nedostatka vještine u ilirskom govoru (ob defectum nationalitatis et peritiae idiomatis illyrici)«.[72]

Na koncu — to su zadnje riječi njegove replike — kaže da svoj spis spremno podlaže razboritijem i zdravijem sudu (saluo prudentiori et saniori iudicio, cui omnia supra exposita subicio).[73]

Pogledajmo, kako su suci, kojima je dužnost da sude, prosudili s jedne strane Jampšiće koji su se uprli o Kircherov elaborat, a s druge Zbor Sv. Jeronima koji se oslonio na Paštrićevu repliku protiv Kirchera!

5. *Presuda Askanija Rivalda od 20. veljače 1652.* U arhivu Kolegija Sv. Jeronima u Rimu nalaze se prepisane presude u vezi sa sporom o kanonikatu Ivana Jampšića u omašnom folijantu s naslovom: »Documenti dal'Anno 1460——1721«. Tu dolazi na f. 94v prijepis prve presude u spomenutom sporu. Tekst presude ima nekoliko značajnih mjesta na koja želim upozoriti. Stranke spora su s jedne strane Zbor Sv. Jeronima, ovdje nazvan »Congregatio Illyrica«, a s druge strane Ivan Krstitelj Jampšić (Jampsi). Sudac je Askanije Rivaldi, a bilježnik Bernardin de Santis, prema čijim aktima je donesena presuda.

Presuda sama počinje svečanom, uobičajenom formulom: Zazvavši ime Kristovo, sjedeći za sudištem te imajući samo Boga pred očima . . .[74] Slijede razlozi na kojima se presuda temelji, zatim dolazi sama presuda, pri čemu se specificiraju njeni učinci. Konkretno: zbog nedostatka svojstava koja traži apostolsko pismo Siksta V o ustanovljenju svetojeronimskoga Kaptola od kanoničnog kandidata, te zbog nedostatka pridržaja prava patronata [nad Kaptolom], i na temelju dekreta apostolske vizitacije [od 1630.], sudac svečano izjavljuje da je Ivan Jampšić bio, da jest neprikladan, nesposoban (inhabilis) da bude predstavljen odnosno ustoličen za kanoničko mjesto upražnjeno smrću Vinka Mazzole, Dalmatinca (Vincentij Mazzolae Dalmatae), i zato se Jampšiću nalaže

[71] Na i. mj.
[72] Črnčić, Prilozi, 102.
[73] Na i. mj.
[74] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu* (Collegium S. Hieronymi Illyricorum in Urbe), Documenti dal'Anno 1460—1721, f. 94v.

mjesto pretenzija na kanonikat šutnja (»silentium imponendum«).[75] Vrijedno je uočiti, kako se u presudi diskretno, ali jasno ističe da je onaj na čije mjesto u svetojeronimskom Kaptolu pretendira Kranjac Jampšić, bio Dalmatinac. Tu kao da se nazire jeka Paštrićeve replike Kircheru, u kojoj govori da je Kaptol Sv. Jeronima po volji osnivača rezerviran Dalmatincima. Zanimljivo je, da će sudac, koji će kasnije donijeti presudu u prilog Jampšića, spomenuti doduše Vinka Mazzolu, ali ne će za nj reći da je Dalmatinac.

Spomenimo još da se u presudi sudište naziva prvostepenim.[76] Jampšić je, međutim, prizvao na drugostepeni sud.

6. *Drugostepena presuda Azo Areostia od 7. kolovoza 1652.* Prijepis presude se nalazi na istom mjestu u Arhivu Kolegija Sv. Jeronima u Rimu, gdje i prijepis prvostepene presude. I ta presuda počinje uobičajenim svečanim riječima: »Zazvavši ime Kristovo, sjedeći za sudištem...« Sudac je Azo Areosti. Od akata na temelju kojih je presuda donesena ne spominju se akta bilježnika nego akta arhiva (per acta Archivii).[77] Čini se da se pod aktima arhiva podrazumijevaju dokumenti spornih stranaka predani na prvom sudskom nadleštvu. Azo Areosti je donio presudu na temelju istih dokumenata na temelju kojih je donesena prvostepena presuda. Dok je prvostepeni sud prihvatio Paštrićevu repliku na Kircherovu raspravu, drugostepeni se sud priklonio Kircherovu dokazivanju. Valjalo bi, vjerojatno u arhivu Vikarijata grada Rima, potražiti arhivsku građu na temelju koje je donesena prvostepena i drugostepena presuda. Prvostepeni sudac je naime »Vicesgerens Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinalis Urbis Vicarij«. Radi jasnoće neka bude spomenuto da je papa rimski biskup, a uz to i biskup sveukupne katoličke crkve. Za poslove u svojoj rimskoj biskupiji ima jednog kardinala, koji se pove Kardinal Vikar (zamjenik), a upravni organi i uredi zovu se Vikarijat Rima. Prvo sudište, pred koje je spor došao, bilo je dakle sudište rimske biskupije, na teritoriju koje se rasprava porodila. Spor je, dakle, najprije došao — da tako kažemo — pred lokalni sud. Da li je drugostepeno sudište bilo također vezano uz vikarijat ili uz kakvu drugu ustanovu, iz spomenute se presude ne vidi. Zanimljivo je da se prvostepeni sudac Rivaldi u dokumentima ne naziva sucem (iudex) nego »vicesgerens [Kardinala Vikara]«, dok se drugostepeni sudac Areosti naziva jednostavno sucem (iudex).

Areosti ponajprije ističe u svojoj presudi da je ona drugostepena. Valja uočiti da on, govoreći o strankama spora, spominje s jedne strane Zbor i gostinjac Sv. Jeronima, a s druge Jampšića (Jampsich!) zajedno s Kardinalom pokroviteljem svetojeronimskoga Kaptola Peretti da Montalto i s nadsvećenikom Kaptola Sv. Jeronima. U drugostepenoj presudi izbijaju, dakle, u prvi plan imena koja su kod prvostepene presde bila u pozadini. Iz toga biva očito da se spor poveo zapravo između Kaptola i Zbora. Areosti svoju presudu temelji »super cognitionem habilitatis, et capacitatis domini Ioannis Baptistae...«[78] Ne znamo, kako je utvrdio Jampšićevu sposobnost, da li tumačenjem papinskih dokumenata u prilog njegovu faktičnom stanju, ili, pak, ispitivanjem Jampšićeva faktičnog stanja te utvrđenjem da ono odgovara papinskim ispravama. Što se

[75] Na i. mj.
[76] Na i. mj.
[77] Na i. mj.
[78] Na i. mj.

tiče manjka nacionalnosti, koji se u prvostepenoj presudi navodi, bit će da je Areosti usvojio Kircherovo stanovište da je Kranjska u Iliriku. Nije, međutim, izvjesno što je Areosti učinio s obzirom na manjak poznavanja ilirskog jezika od strane Ivana Jampšića, na kojem se manjku bazirala prvostepena presuda. Da li je Areosti shvatio da Bula Siksta V ne traži poznavanje jezika, što je teško pretpostaviti, jer su u tom pogledu riječi bule nedvojbene, ili je došao do uvjerenja da Jampšić zna ilirski. Ovdje se treba sjetiti, kako će Križanić kasnije tvrditi, da je on, u tom sporu, uvijek bio za kranjsku naciju, a za Ivana Jampšića također, no tek kada se uvjerio da zna ilirski.[79] Ne znamo kad je Križanić došao do tog uvjerenja. Možda u razmaku između prvostepene i drugostepene presude. Možda je, štoviše, imao i udjela u tome da se utvrdi, nakon prvostepene presude, Jampšićevo jezično znanje. Križanić je bio određen (oko 15. veljače 1652), prije prvostepene presude, da kao jezični stručnjak ispita Jampšićevo poznavanje ilirskog jezika, ali se Jampšić nije htio podvrći ispitu.[80] Možda je iza priziva protiv prvostepene presude Jampšić nastojao drugostepenom sucu dokazati da umije ilirski i da, prema tome, pada jedan od temelja prve presude. Kakogod bilo, sudac Azo Areosti je na temelju utvrđene sposobnosti Jampšićeve za kanonikat u crkvi Sv. Jeronima poništio prvostepenu presudu: »Dicimus, pronuntiamus, declaramus, et definitione sententiamus, per dominum Reverendissimum Patrem dominum Vicesgerentem fuisse, et esse nulliter, et attentate processum, iudicatum, et sententiatum, et propterea illius sententiam tanquam nullam, et attentatam fore, et esse revocandam, et annullandam, prout revocamus, et annullamus«.[81] Poništivši prvostepenu presudu sudac Areosti izjavljuje da Ivan Jampšić može biti postavljen za kanonika Kaptola Sv. Jeronima. Presudu zaključuje odlukom da Zbor Sv. Jeronima snosi troškove za sudski postupak.[82]

Nakon ove presude nadsvećenik svetojeronimskog Kaptola Antun Deodat (Bogdan, Bogdanić, Bogdanović?) ustoličio je Ivana Krstitelja Jampšića za kanonika crkve Sv. Jeronima.[83]

7. *Zbor Sv. Jeronima priziva na Sv. Rotu.* Drugostepena presuda bila je višestrano porazna za Zbor. Kranjci su ponajprije priznati za Ilire, Kaptol je, nadalje, iznio pobjedu nad Zborom, na mjesto kanonika Dalmatinca Mazzole došao je drugi koji nije Dalmatinac, a Paštrić se toliko naprezao da dokaže kako je svetojeronimski Kaptol osnovan isključivo za Dalmatince. Razumljivo je, dakle, što se Zbor nije htio pomiriti s presudom Areostia nego je odlučio poći pred tadašnje najviše crkveno sudište — pred Sv. Rotu.[84] Zbor je donio tu odluku na svojoj sjednici 26. rujna 1652, dakle nešto više od mjesec dana kako je izrečena drugostepena presuda.[85]

---

[79] Črnčić, Prilozi, 156.

[80] isti, Prilozi, 113, bilj. 4.

[81] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* isto, f. 94v—95.

[82] Na i. mj.

[83] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 49.

[84] »S. Rota Romana — Rimski okrugli stol jest zborni sud od nekoliko sudaca s načelnikom ili dekanom na čelu, koji je prvi među jednakima. Okrugli stol se zove zato jer suci sjede oko okruglog stola (Rota)« (Ante Crnica, Priručnik kanonskog prava Katoličke Crkve, Zagreb, 1945, 300 br. 970).

[85] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 49—50.

Zbor Sv. Jeronima morao je najprije uvjeriti Sv. Rotu[86] da spor, koji želi iznijeti pred vrhovno sudište, ima veliko značenje. U tome je i uspio. Predmet je, čini se, povjeren sucu Priuliu (Priolus, latinski, Priuli, talijanski). Odsada će se niz dopisa i predstavki, koje će potjecati iz pera zavađenih strana, upućivati na ide »Reverendissimo Patri Domino Priolo«, s oznakom predmeta »Romana [causa] canonicatus«. Priuoli je bio Mlečanin.[87] U toj okolnosti vidi Črnčić slabije izglede za kranjsku stranu. Priuli kao Mlečanin bit će, drži Črnčić, skloniji Dalmatincima (Paštriću) nego Kranjcima (Jampšiću).[88]

Tim što je parnica podnesena vrhovnom sudištu moglo se očekivati da ne će biti tako brzo riješena. Poslovičan oprez i sporo donošenje odluka Rimske kurije doći će i ovdje do izražaja.

8. *Križanićev listić svetojeronimskom nadsvećeniku od 20. X 1652.* Kad je Križanić 20. listopada 1652. posjetio nadsvećenika svetojeronimskoga Kaptola Antuna Deodata, nije ga našao kod kuće. No da ga je našao, ne bismo imali jedan dokument o njegovim vezama s Kaptolom Sv. Jeronima. Naime, kako Križanić nije nadsvećenika našao kod kuće, napisao mu je na brzinu listić (cedulju) od šest redaka. Listić se sačuvao u arhivu Kolegija Sv. Jeronima,[89] a objavio ga je, doduše ne posve kritički, Črnčić.[90]

Kakogod je Križanićev listić, koji on sam naziva »cedola«, dokument o Križanićevim vezama sa svetojeronimskim Kaptolom i jedan od Križanićevih autografa, treba priznati da je sadržajno tako nejasan da se gotovo ništa ne može sa sigurnošću iz njega izvući nego to da je Križanić bio u vezi sa svetojeronimskim Kaptolom. Za spomenutu cedulju veli Črnčić lakonski da predstavlja poruku koju je teško razumjeti.[91] Baš zato što se radi o jednoj na brzinu (što se vidi i iz grafije) napisanoj cedulji, a ne po pravilima sastavljenom pismu, sadržaj listića je nejasan. Listić pretpostavlja neke stvari i na njih se odnosi. Zamjenica »quello«-»ono« skriva predmet na koji se listić odnosi. U šest redaka od kojih se listić sastoji zamjenica »quello« dolazi tri puta. Prvi put je riječ o »quelle oppositioni« — »one protivnosti«, drugi put o »quello, che già ho mostrato — ono, što sam već pokazao« i treći put o »quelle fictioni — one izmišljotine«. Iz tog samog izraza »quello — onaj« očito je da je između Križanića i nadsvećenika Deodata postojala već prije neka veza.

---

[86] Sveta rimska rota (Sacra Romana Rota) nastala je u XIII stoljeću. Izvorni naziv ove sudske ustanove bio je »audientia sacri palatii«. Visoki funkcioneri, nazvani »auditores« (preslušnici), imali su prvotno zadaću istražitelja, trebali su stvar saslušati i istražiti, tek kasnije oni izriču i presude. Do današnjeg se dana suci Svete rote nazivaju »auditores Sacrae Romanae Rotae«. Zlatno doba Svete rimske rote pada u XV i XVI stoljeće. Sredinom XVII st. Sv. Rota se ograničuje na predmete koji su velikog značenja (usp. F. E. Schneider—Ewers H., Sacra Romana Rota, Lexicon für Theologie und Kirche 9. Freiburg 1964, stupac 62—63).

[87] Črnčić, Prilozi, 115, bilj. 6.

[88] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 58.

[89] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu,* Informationi facti, et Iuris Bolle, Summarij et altre scritture nella Causa Romana Canonicatus a fauor della Venerabil Congregatione di S. Girolamo de Illirici contra il Sig.re Gio. Battista Giampsi oriundo da Carniola — Sententie tanto di Mons.re Vicegerente, et Areosto quanto della Sacra Rota, et le sue Decisioni, come dimostra l'indice nel principio. — Križanićevo pismo je umetnuto između f. 44 i 45, nepaginirano.

[90] Črnčić, Prilozi, 115—116.

[91] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 52.

Pitanje je kakve je prirode ta veza bila. Iz toga će se, naime, moći nazrijeti Križanićev odnos prema svetojeronimskom Kaptolu, jednoj od svetojeronimskih ustanova.

Analizirajmo sadržaj listića! Križanić moli nadsvećenika neka ne otkrije Kardinalu »quelle oppositioni — one protivnosti« što su protiv njega učinjene, prije nego on (Križanić) pokaže nadsvećeniku nešto više od onoga što mu je već pokazao. Tko je kardinal o kome je ovdje riječ? Črnčić drži da se radi o kardinalu Juliju Sacchetti.[92] Čini mi se naravnijim da se radi o kardinalu pokrovitelju svetojeronimskog Kaptola, konkretno Kard. Peretti da Montalto, a ne o kardinalu pokrovitelju svetojeronimskog Zbora Sacchettiu. Nadsvećenik svetojeronimskoga Kaptola je, dakako, trebao o važnijim zbivanjima u Kaptolu izvješćivati kardinala pokrovitelja Kaptola. S kardinalom pokroviteljem Zbora nije imao te oficijelne veze. Mogao je, doduše, i njemu iznijeti ako je što želio, ali 1652. godine, iza drugostepene presude protiv Zbora, a u korist kanonika Jampšića, jedva se može pretpostaviti veza između nadsvećenika Deodata i pokrovitelja Zbora Sacchettia.

Križanić moli nadsvećenika da Kardinalu ne otkrije one protivnosti koje su protiv njega (Križanića) učinjene. Ponajprije — tko je te protivnosti učinio? Ne znamo. Kakve su to protivnosti? Ni toga ne znamo. Kakogod bilo, značajno je to da je netko, čini se, htio Križanića potkopati kod svetojeronimskoga Kaptola, možda ga prikazati kao protivnika Kaptola. Međutim, čini se, Križanić dokazuje i poriče da je protiv Kaptola. Ta okolnost predstavlja možda jedan dokaz da je Križanić stajao na strani Kranjaca u to vrijeme, znači na strani Kaptola koji je Kranjca uzeo u svoj gremij. Križanić moli nadsvećenika neka ne pokaže kardinalu »one protivnosti« dok on (Križanić) ne pokaže više od onoga što je već pokazao. Što je to Križanić već pokazao, ne zna se. Iz rečenice: »spremam sam na svoje dokaze jasne i očite« vidi se da se radi o nekim dokazima. Bit će protiv onih protivnosti. A iz daljnje rečenice, u kojoj je riječi o »onim izmišljotinama«, naziremo da su »one protivnosti« nekakve klevete na Križanića. Sasvim je nejasna rečenica: »Kad bi gospodin Kardinal doznao za one izmišljotine, mogli bi me zadržati također za jedan mjesec.« Nije jasno, tko bi ga to mogao zadržati i od čega, pa ni zašto baš jedan mjesec.

Križanić tada možda nije htio stupiti u otvoren sukob sa Zborom, jer još nije postao njegovim članom, te se, iz istih razloga, nije mogao javno staviti na stranu Kaptola, s kojim je, čini se, stvarno držao. Možda je s ceduljom, o kojoj je riječ, želio razbiti prigovor onih koji su ga možda tužili kao protivnika Kaptola. Iz toga što je molio svetojeronimskog nadsvećenika neka ne otkrije Kardinalu protivnosti protiv njega dade se nazrijeti da je možda nadsvećenik Deodat povjerovao optužbi. Da li ga je Križanić uspio razuvjeriti; da li je stvar došla ipak pred Kardinala — to su pitanja koja ostaju bez odgovora.

9. *Križanić primljen u Zbor Sv. Jeronima 10. XI 1652.* Ako je Križanić slijedio redovit put kojim se postajalo članom Zbora Sv. Jeronima u Rimu, podnio je najprije pismenu molbu da bude primljen u Zbor.[93] U arhivu Sv. Jeronima nisam našao takve molbe, no to ne znači da je Križanić nije podnio. Nakon što se na sjednici molba pročitala, Zbor bi povjerio dvojici članova da

[92] isti, Prilozi, 114, bilj. 1.
[93] Burić, n. dj., 8—9.

se obavijeste o narodnosti molitelja kao i o njegovoj čestitosti.[94] Da je Križanić prošao taj put do prijema u Zbor Sv. Jeronima, dade se izvesti iz toga što je na sjednici Zbora 10. studenoga 1652, kako proizlazi iz zapisnika, bio podnešen izvještaj da je Križanić ilirske narodnosti (»di esser nati nella Prouincia illirica de parenti illirici«) i da su o njemu dana dobra obavještenja (»Stante la bonna informatione«).[95] Obavještenja o Križaniću dao je inače zagrebački kanonik Nikola Filipović, koji je i sam bio na istoj sjednici primljen u Zbor Sv. Jeronima.[96] Izabran za bratima Svetojeronimskoga zbora, Križanić je, zasigurno, u smislu propisa, nakon pročitanih statuta Zbora, klečeći položio prisegu da će držati pravila statuta i promicati probit Zbora.[97]

S tim u vezi postavlja se nekoliko pitanja, koja, moramo odmah reći, ostaju za sada bez sigurnog odgovora. Ponajprije: zašto je Križanić zatražio da bude primljen u svetojeronimski zbor. Nije isključeno da je, uz probiti koje su proizlazile za članove Zbora, htio stupanjem u Zbor, osigurati uporište za sudjelovanje u sporu oko »Kranjaca«. Daljnje je pitanje: kako to da je Križanić primljen u Zbor. Teškoća nije bilo zbog narodnosti, pa ni zbog čestitosti. Kanonik Filipović dao je očito dobra obavještenja o Križaniću. Odakle se Filipović poznavao s Križanićem, ne znamo, no dobro je spomenuti da je Filipović bio u vezi s ljudima s kojima je nekoć bio prisno povezan i Križanić, naime s Frankopanima.[98] Teškoća je u tome, kako je Križanić uspio dobiti većinu glasova bratima Svetojeronimskog zbora. Ako je Križanić u to vrijeme pomalo i diskretno već radio za Kranjce koji su bili suparnici Zbora, pitanje je kako je bio primljen u Zbor kad se bratime, koji bi radili protiv Zbora isključivalo. U Zboru su u to vrijeme sjedili i neki Kranjci, pa i sam Luka Jampšić, otac spornog kanonika Ivana Jampšića. Možda su Križaniću dali svoj glas prokranjski bratimi i neki od ostalih bratima. Bilo bi zanimljivo znati kako se u toj stvari Paštrić odnosio prema Križaniću. Križanić je očito prisegao da će braniti interese Zbora.

10. *Svetojeronimski kanonici pokušavaju ući u Zbor Sv. Jeronima* (svibanj-lipanj 1653). Sukobi između svetojeronimskog Kaptola i svetojeronimskog Zbora u 1653. godini obilježuje »parlamentarna« strategija. Kanonici svetojeronimski nastoje ući u svetojeronimski Zbor, da u njemu naprave reda; vjerojatno, da naprosto brojem glasova nadvladaju opoziciju nekih bratima protiv Kaptola i njegova najmlađeg člana Jampšića. Taj pokušaj je Paštrića razjario. Ipak, obrativši se na pokrovitelja svetojeronimskog Zbora kard. Sacchettia, kanonici su postigli da se u Zboru moralo provesti glasovanje o tome da li da budu primljeni u Zbor ili ne. Glasovalo se o dilemi da li da se primi sveukupni kaptol u Zbor ili ne (11. svibnja 1653). Ishod glasanja bio je: osam glasova »za«, a sedam »protiv«. Zaskočen time, Paštrić je pronašao izlaz. Prizvao je na kard. Sacchettia, pokrovitelja, da poništi glasanje, jer da proceduralno nije bilo pravilno. Nije se smjelo, veli Paštrić, pred glasanje staviti prijem Kaptola kao takvog u Zbor, već je trebalo glasati za svakog pojedinog člana kaptola, dakle

[94] Na i. mj.
[95] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 51, bilj. 1. — Jagić, n. dj., 83.
[96] Na i. mj.
[97] Burić, n. dj., 9.
[98] Ljudevit Ivančan, Podaci o zagrebačkim kanonicima od 1193—1924, strojopisni prijepis u knjižnici Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu, 566—567.

za svakoga pojedinog kanonika. Pokrovitelj je doista poništio glasanje o kaptolu u cjelini i naložio da se glasa o svakom pojedinom svetojeronimskom kanoniku. Glasalo se o nadsvećeniku svetojeronimskog kaptola Deodatu. Devet glasova je bilo protiv. Glasalo se o kanoniku Jurju Vuškoviću. I protiv njega je bilo 9 glasova. Isto tako i protiv kanonika Franje Banića. Ishod glasanja o kanoniku Ivanu Lupi bio je 10 glasova protiv. Što se tiče kanonika Šimuna Radovčića bilo je 8 glasova protiv. I tako je obavljeno glasanje o svakom pojedinom kanoniku, i nijedan nije bio izabran.[99] Pokušaj kanonika da uđu u svetojeronimski Zbor i u njemu se bore u sporu oko »Kranjaca« nije uspio. Bio je to poraz i za Križanića. On je kod glasovanja o tome da li da se korporativno primi kanonike u Zbor dao svoj glas »za«. Možda je čak njegovo djelo bilo da je većina dala glasove »za«. Tri godine kasnije Križanić je o tome govorio pred Svetom Rotom (10. prosinca 1655):

»Povrh toga valja uočiti da su gospoda kanonici naše nacije (svi Dalmatinci osim jednoga o kojem je spor) pošto su izbile ove smutnje, zatražili da ih se pripusti u Zbor, želeći svojom prisutnošću i zalaganjem donijeti prikladan ustuk tom komešanju [rumoribus]; naš se protivnik opro koliko je mogao. No pošto se glasalo, prevladali su naši glasovi da se gospoda kanonici pripuste. Pošto je to učinjeno, uzviknuo je protivnik, uloživši priziv na Uzoritog G. Pokrovitelja, tvrdeći, da je vrlo prejudiciozno pripustiti kanonike, te da treba da bude glasanje na drugoj skupštini. I time [hac ratione] je, pošto g. predsjednik uza nj pristaje uvijek i u ovom i u ostalom sličnom, protivnik isključio iz Zbora gospodu kanonike, Dalmatince svoje građane«.[100]

Godine 1653. Križanić se nalazi u svetojeronimskom Zboru kao ravnopravan član. I kao takav, možda još uvijek više taktizirajući nego li se oštro sukobljujući, pledira za kranjsku stranu. Možda u prilog tome govori i činjenica da za blagdan Sv. Jeronima (30. rujna 1653), zaštitnika svetojeronimskih »ilirskih«, ustanova, Križanić još misi u crkvi Sv. Jeronima. Istog dana na listi gostiju, što su misili u crkvi Sv. Jeronima, nalazimo i opata Gradića.[101] Međutim, idućih godina ne nalazimo Križanića na listi misnika o blagdanu Sv. Jeronima. Možda zato što su sukobi postali oštriji i otvoreniji.

11. *Isključenje redovitih bratima sa sjednica svetojeronimskog Zbora* (1653/54). Zbog meteža u Zboru Sv. Jeronima naložio je pokrovitelj Zbora kard. Sacchetti da se obavi vizitacija svetojeronimskih ustanova. Zadatak je povjerio predsjedniku Zbora Jurju Jurjeviću (Georgiceo) i Mons. Manfroneu. Ovlastio ih je da donesu dekrete za dobro Zbora. Oni su među ostalim donijeli dekret prema kojem se generalna skupština Zbora svodi na tajnu skupštinu u kojoj sudjeluju samo službenici Zbora, njih pet. Oni ravnaju Zborom.[102] Tako su se redoviti, obični bratimi našli lišeni glasa u Zboru. Nije isključeno da je to isposlovao Paštrić sa svojom skupinom. Poučen iskustvom o glasanju glede prijema kanonika, mogao se uvjeriti o »parlamentarnoj« strategiji protivne stranke. Isključivši bratime iz sjednica Zbora u korijenu je prerezao mogućnost takve borbe.

[99] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 53—54; Burić, n. dj., 49.

[100] Črnčić, Prilozi, 157—158.

[101] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu*, Liber Missarum celebrandarum in Ecclesia D. Hieronymi Illyricorum de Urbe 1652—1656.

[102] *Arhiv JAZU*, Ms. IV. c. 33: Pastritii Hieronymi Historicae disquisitiones de Hospitali et Ecclesia S. Hieronymi in Urbe cum adjunctis, f. 8.

Križanić se nalazi još na sjednici Zbora 7. listopada 1653. i više se ne pojavljuje do 30. ožujka 1655.[103] Od 4. siječnja 1654. na sjednicama, u smislu odluke vizitacije, sudjelovali su samo službenici.

Nakon isključenja običnih bratima, među kojima je bio i Križanić, iz sjednica Zbora, preostala je samo borba pred sudištem. Obje su to strane uočile. Uprle su svim silama da dokaznim materijalom uvjere suce Svete Rote o opravdanosti svojeg stanovišta.

12. *Svjedoci u prilog Jampšića.* 25. siječnja 1654. službenici Zbora Sv. Jeronima, koji su jedini smjeli prisustvovati sjednicama, odluče pobrzati parnicu protiv »Kranjaca« kod Svete Rote.[104] Već nekoliko mjeseci nalazili su se kod sudaca materijali što su podnijeli advokati jedne i druge strane.

Čini se, da je istog mjeseca siječnja[105] Jampšićev prokurator Aleksandar Saracinelli podnio sudištu iskaz desetorice svjedoka u prilog Jampšića. Iskaz ima četiri člana; zanimljivo je da tretira samo jedan aspekt spora, tj. pitanje da li je Kranjska u Iliriku, a mimoilazi drugu spornu točku, da li Jampšić zna ilirski.

U 1. članu svog iskaza svjedoci kažu da se »Sclauonia« sastoji od provincija Štajerske, Hrvatske, Kranjske, Istre, Dalmacije i Bosne, te da je natapaju uokolo rijeke Sava i Drava. U 2. članu iskazuju da je u Ljubljani uvijek bio i sada jest govor slavenski i ilirski (idioma Sclauonicum et Illyricum), koji se malo razlikuje od dalmatinskoga. U 3. članu izjavljuju da su Kranjci odvajkada primani u Zbor Sv. Jeronima kao »Sclauones et Illyrici ex Illyrica natione«. U 4. članu iskazuju da je Luka Jampšić, otac spornog Ivana Jampšića, bio pred mnogo godina primljen u Zbor Sv. Jeronima »tamquam uerus Sclauonus et Illyricus«. Iskaz je potpisalo deset svjedoka, a Jampšićev prokurator Saracinelli podnio ga je sucima.[106]

13. *Križanić u iskazu Ivana Antuna Pellegrinia* (na početku 1654). Na iskaz desetorice svjedoka, što ga je Jampšićev prokurator bio podnio sucima Sv. Rote, reagirao je prokurator Zbora Sv. Jeronima Liberati. Zatražio je da se ispita Jampšićeve svjedoke prema kvestionariju koji je Liberati u ime Zbora Sv. Jeronima sastavio (17 pitanja). Uz to da se od svakog svjedoka zatraži sud o četiri člana podnesenog iskaza.[107] Suci su odabrali neke od svjedoka potpisnika iskaza, a Jampšić je doveo još neke druge svjedoke. Ispitivanje se obavilo u auditoriju Sv. Rote.

Najprije je ispitan jedan student teologije iz Celovca, zatim Juraj Kolenc, postolar, rodom iz Ljubljane, svetojeronimski bratim od 1617; onda Matija iz Kranja [?], papin vojnik, i najzad Ivan Antun Pellegrini iz Trsta, ličilac [?].[108] Odgovori tih svjedoka na pitanja koja su se pretežno ticala ilirske pokrajine i ilirskog govora odražavaju tadašnja geografska poimanja običnog čovjeka i uz to pokazuju tadašnju terminologiju nestručnjaka o spornim pokrajinama.

---

[103] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu,* Decreti IX: Decreti delle Congregazioni dal 1642 al 1661, f. 319, 334.

[104] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 54.

[105] Na i. mj.

[106] Na i. mj. — Črnčić, Prilozi, 114—115.

[107] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 54—55, bilj. 4.

[108] isti, Prilozi, 115—147.

Posljednji svjedok, Ivan Antun Pellegrini u svom iskazu spominje u dva navrata Križanića. Najprije ga spominje u odgovoru na pitanje, što se traži od kandidata za kanonikat u crkvi Sv. Jeronima.

»Ne znam koje kvalitete i svojstva treba imati onaj koji hoće dobiti kanonikat u crkvi Sv. Jeronima od Slavena (San Girolamo de Schiauoni) u Rimu. A ja ne pretendiram na to da postignem kanonikat u spomenutoj crkvi, ni za sebe ni za svoje rođake. A tko je učinio spomenutu zbornu crkvu, toga ja ne znam. A ona je posvećena Sv. Jeronimu, a Sv. Jeronim je bio isto iz Hrvatske. A da je iz Hrvatske, to znam isto, jer mi je to rekao jedan, koji se zove Juraj, kojemu ne znam prezimena, a svećenik je kod Sv. Jeronima od milosrđa (San Girolamo della carità). On mi reče da je Sv. Jeronim bio iz Hrvatske, iz istog kraja odakle je on, Don Juraj.« Upitan službeno od istog g. tumača, iz kojeg je grada ili mjesta Hrvatske spomenuti Don Juraj, odgovorio je: »Spomenuti gospodin Don Juraj je iz Zagreba ili iz jednog mjesta tamo blizu, što znam jer mi je bio rekao isti Don Juraj.«[109]

Pellegrini spominje Križanića i u odgovoru na pitanje, zna li da li ima u Rimu ljudi koji drže da je Kranjska jedna od slavenskih pokrajina:

«Znam da u Rimu ima Slavena (Schiauoni) koji smatraju i drže da pokrajina Kranjska jest jedna od pokrajina Slavonije [Slavenske zemlje], a to su: majstor Luka Jampsik, Otac Juraj, svećenik Sv. Jeronima od milosrđa, izvjesni majstor Juraj, postolar, koji stanuje blizu Sv. Klare, izvjesni Blaž, koji je kuhar gospođe Done Ane Colonna, Ivan Krstitelj Giuliano, koji je sluga, za kojega ne znam kod koga je, a koji je iz Trsta, mog zavičaja, Ivan Clobasson, koji je poslužnik za kojeg ne znam kod koga je...«[110]

Da Juraj svećenik od milosrđa jest Juraj Križanić očito je iz jedne njegove izjave na Sv. Roti (»jer sam nevrijedan svećenik u Sv. Jeronimu od milosrđa« — cum sim indignus sacerdos in S. Hieronymo de Caritate).[111]

Iz Pellegrinijevih se izjava dobiva dojam da je Križanić svoje ideje priopćivao tim ljudima; tako svoje mišljenje da je Sveti Jeronim iz Hrvatske. Što je Križanić konkretno mislio, ne vidi se iz iskaza jednog ličioca. Možda je pomišljao na Štrigovu u Međimurju, gdje je u Nedelišću bio župnikom.

Značajno je da Pellegrini, pošto je naveo imena onih koji drže da je Kranjska pokrajina Slavonije, nadodaje: »I drugog se ne sjećam, a to znam jer smo razgovarali skupa, i jer smo iz istog Zbora [Sv. Jeronima]. A ti su razgovori bili više puta: prije dva mjeseca, prije pet mjeseci, pred godinu i po, pred dvije i tri.»[112]

Budući da Pellegrini spominje Križanića među istomišljenicima, a za istomišljenike veli da su vodili razgovore, sigurno je i Križanić, barem tu i tamo, sudjelovao u tim razgovorima. Možda je ipak dulje vremena bio duša prokranjske skupine. Razvoj stvari je međutim vodio u otvorene sukobe. Ako ne prije, Križanić je 1654. stupio u otvoren i oštar sukob s antikranjskom stranom koju je vodio Paštrić, Možda ga je Paštrić i povukao u prvi plan spora.

---

[109] na i. mj., 141—142.

[110] na i. mj., 144—145.

[111] na i. mj., 156

[112] na i. mj., 145.

14. *Paštrić primorava Križanića da prizna svoj spis svojim* (5 veljače 1654). Upitan za savjet o pitanju Kranjaca u svetojeronimskim ustanovama, Križanić je — kako je već naprijed rečeno — Paštriću na početku 1652. bio izradio spis u kojem navodi razloge protiv Kranjaca, da bi uvjerio Paštrića o neosnovanosti tih razloga. U razgovoru je, naime, pokazivao neutemeljenost takvih razloga. Paštrić je sačuvao Križanićev tekst, koji po sebi zvuči protukranjski. 5. veljače 1654. prinudio je Križanića da pred bilježnikom pod prisegom prizna da je dotični spis napisao svojom rukom.[113] Dakako, Križanić je to morao priznati. Pismo je doista njegovo. A ono ima, onako kako je sastavljeno, jak protukranjski ton. Riječi kojima je Križanić 1652. bio spis popratio i iz kojih se vidjelo da ono ne predstavlja Križanićev stav, nisu bile zapisane. Međutim, i protivna je strana prikupljala materijal za suce Svete Rote.

15. *Izjava kranjskih i hrvatskih plemića* (31. ožujka 1654). Prokranjska strana upotrijebila je prigodu, što su se našli u Rimu neki kranjski i hrvatski plemići, da dobije od njih izjavu sebi u prilog. Plemići su 31. ožujka 1654 izjavili:

»Budući da zakon ljubavi opominje da se onima koji traže ne smije kriti korisna istina, mi potpisani, zamoljeni od čestitog muža Luke Jampšića (Jampsich), da po našoj duši pred Gospodinom posvjedočimo istinu o slučaju, udovoljili smo molitelju, pa pred Bogom čiste savjesti i sigurna znanja, jer smo u Kranjskoj rođeni i odgojeni, kazujemo i svjedočimo, da pokrajina Kranjska jest pokrajina Slavenska ili Ilirska (prouincia Sclauonica siue Illyrica) i da narod koji je nastava jest ilirski, i jezik kojim se svi općenito služe da je ilirski u svim gradovima, trgovištima i selima i da ne umiju drugog [jezika] osim trgovišta Gocheuia s nekoliko okolnih sela, gdje stanovnici govore njemački ... Osim toga iz sigurnog znanja svjedočimo da spomenutu pokrajinu i njene stanovnike svi narodi jednoglasno i jednodušno (uno ore et consensu) smatraju i nazivaju Ilirima (Illyricos). Niti treba zbunjivati pismo gospode deputata spomenute pokrajine, jer posve je doduše istina, što oni kažu, da je pokrajina podložna carskom veličanstvu i dodana Njemačkoj; no odatle ne slijedi da pokrajina odnosno narod nije ilirski.«[114]

Ovu izjavu kranjskih plemića potpisala su i dva hrvatska plemića, Nikola i Ivan Drašković. Da je Križanić bio s njima u dodiru, o tome jedva može biti sumnje. Jedan i drugi sin je »nekoć presvijetlog i preuzvišenog gospodina grofa (comes) Ivana palatina potkralja Ugarske«, kako je to zabilježio bilježnik, koji je 11. travnja 1654. ovjerio izjavu spomenutih plemića. Možda su Nikola i Ivan Drašković upravo ti kojima je Križanić, po povratku iz Rima, trebao biti odgojitelj. Nije isključeno da su oni svoj potpis i pečat pridali izjavi Kranjaca-plemića na Križanićevo zauzimanje: »Mi također potpisani, rođeni i odgojeni u Hrvatskoj pokrajini, sugraničnoj s Kranjskom, dobro svjesni i vješti onome što je ovdje gore napisano, sa spomenutim svjedocima na isti način kao oni potvrđujemo.«[115]

Tako je prokranjska strana pribavila za suce dragocjen materijal.

16. *Križanić ustaje protiv Paštrića* (travanj 1654). Još 3. veljače 1654. kranjski hodočasnici su preko prokuratora kranjske strane zamolili papu Inocencija X da ih pripusti u svetojeronimsku parnicu, jer da žele da se

[113] na i. mj., 110—113, 155—156.
[114] na i. mj., 147—148.
[115] na i. mj., 148.

i njih čuje u stvari gdje se o njima radi. Papa je smjesta udovoljio toj molbi.[116] Protivnu stranu je to neugodno pogodilo.

U mjesecu travnju podnosi prokurator Zbora Sv. Jeronima Liberati pritužbe na Križanića. On ga tuži da u času kad je spor, koji već tri godine postoji između Zbora Sv. Jeronima i Ivana Jampšića, bio na putu k rješenju, uvlači kranjske hodočasnike u spor; uostalom, oni neka rekuriraju pokrovitelju Zbora kad. Sacchettiu, a neka ne idu na sud; Liberati osporava Križaniću pravo nastupanja u ime hodočasnika. Na spisu protiv Križanića Liberati je napisao: »Pro Ve.li Cong.re S. Hieronymi Illyricorum contra R.m D. Georgium Crisanium Croatam.«[117]

13. travnja prokurator prokranjske strane Urselli govori sucu Priuliu u prilog Križanića. Istog tog dana pita sudac Križanića za mandat prokure.

Već *17. travnja* Kranjci Ivan Štajer, Ivan Kalabason, Ivan Antun Pellegrini, Juraj i Ljudevit Kolenc, te Hrvat Blaž Bianchi postavljaju, pored advokata Ursellia, i Križanića za prokuratora.[118]

Međutim, Križanić postavlja *22. travnja* Ursellia za svog prokuratora.[119] No Urselli se ne pojavljuje više u spisima do 10. prosinca 1655.[120] Križanić se našao u parnici kao jedan od glavnih, nasuprot Paštriću.

17. *Kircherova izjava* (14. svibnja 1654). U sabiranju građe za sud pred Sv. Rotom, prokranjska strana se, vjerojatno preko Križanića, obratila još jednom Atanaziju Kircheru za izjavu u vezi s Kranjskom. Doista je Kircher 14. svibnja dao ovu izjavu: »Pokrajina Kranjska, čiji je glavni grad Labacium ili pučki Lubiana, kao i Koruška, Štajerska, Hrvatska prema općem računu zemljopisaca pripada Iliriku, bilo s obzirom na jezik, bilo s obzirom na prirodni položaj.«[121]

Kircher je, dakle, i nakon Paštrićevih pobijanja Kircherova elaborata od 1652, ostao na svom stanovištu. Kircherova izjava dana je dan prije presude Sv. Rote.

18. *Križanićeva replika Paštriću pred Sv. Rotom* (15 svibnja 1654) 15. svibnja 1654. održan je sud o slučaju »Jampšić« u Sv. Roti. Na pritužbe i dokazala protukranjske strane dao je Jampšićev advokat Aleksandar Saracinelli odgovor »facti« (responsio facti),[122] a advokat Herkul Ronconi dao je odgovor »iuris« (responsio iuris). Križanić je, pak, dao repliku na Paštrićeve pritužbe i dokazala. Na omotu Križanićeva podneska stoji: »Rpd. Priolo, Romana Canonicatus pro pauperibus peregrinis et 7 confratribus Nationis Illyricae, contra Hieronymum Pastritium, asserto nomine Congregationis Illyricae — Replica, 15 Maij 1654.«[123]

Križanićeva replika ima 7 točaka.

Prva točka je zanimljiva i zbog toga što pokazuje Križanićeva narodno-etnička i jezična poimanja:

---

[116] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 56, bilj. 3.

[117] *Arhiv Sv. Jeronima u Rimu*, Informationi, f. 90—90v. — Ulomak teksta donosi Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 56—57, bilj. 5.

[118] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 57. — Isti, Prilozi, 149.

[119] isti, Prilozi, 149—150.

[120] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 57.

[121] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima*, Informazioni, f. 250.

[122] Črnčić, Prilozi, 151—152.

[123] isti, Prilozi, 156.

»Protivnik navodi preveliku rasprostranjenost ilirskog jezika. Odgovara se: Poljaci, Česi, Ruteni itd. imaju doduše in genere sličan jezik s nama Ilirima, no in specie njihovi se jezici tako razlikuju od našega, kao francuski od talijanskoga. Zato niti se kaže da oni govore ilirski niti se ispovijedaju ilirskom pokorničaru, nego poljskom i rutenskom, niti običavaju pristupati u naš gostinjac. Lako se oni dakle razlikuju od nas Ilira zbog velike razlike jezika. Što nije u Kranjaca, koji se ispovijedaju ilirskom pokorničaru.«[124]

U *drugoj* točki Križanić govori o mladom Jampšiću, u *trećoj* odgovara na prigovor da u Ilirskom zavodu u Loretu Kranjci nemaju mjesto, a u Njemačkom da ga imaju i da su prema tome Nijemci. »Protivnik, replicira Križanić, priznaje da su Hrvati Iliri i prima njihove hodočasnike u gostinjac. Nijedan od Hrvata nije bio u Loretskom zavodu niti Hrvati imaju ondje mjesto; a imaju dva mjesta u Njemačkom zavodu (Collegium Germanicum) u Rimu, i to pod imenom Mađara, s kojih kraljevstvom su sjedinjeni. Hoće li dakle zato reći da su Hrvati Mađari? Tako je i s Kranjcima.«

U *četvrtoj* točki Križanić odgovara na prigovor da pojedini zemljopisci ne spominju Kranjsku kao slavensku odnosno ilirsku pokrajinu. Nema, veli Križanić, ni jednog zemljopisca koji bi izričito tvrdio da Kranjska nije slavenska odnosno ilirska. I s Kluverijem (Cluuerius) Križanić dokazuje da ima autora koji Kranjsku stavljaju u »Slavoniju«, [Slavensku zemlju], jer Kluverije kaže: »Štogod leži između Save i Drave jest slavensko«. A tu se, kaže Križanić, nalazi i Kranjska i Hrvatska.

U *petoj* točki Križanić odgovara na Paštrićev prigovor da je svjedočanstvo što su ga dali slovenski i hrvatski plemići u prilog Kranjaca iznuđeno. Neki od tih plemića još su u Rimu, kod njih se, veli Križanić, može uvjeriti da li je njihovo svjedočanstvo iznuđeno. Zanimljivo je da je Križanić na sudu naglasio da dvojica Draškovića od potpisnika svjedočanstva jesu »filij Proregis Ungariae«.

U *šestoj* točki Križanić odgovara na prigovor da je Bula [Siksta V] imala u vidu onu pokrajinu koja je bliža zavičaju Sv. Jeronima. Na to Križanić upravo kliče:

»Dobro, dobro okreće, priznaje istinu! Odatle dalje slijedi da Kranjci i Hrvati jesu sposobniji (capaciores) [za pripuštanje u svetojeronimske ustanove] jer su bliži zavičaju Svetog Jeronima, što smo mi dokazivo obranili (evicimus) iz Ikonoferija [Incoffer] citirajući uz isto Lazija, Sambuka, Ranzana itd. a poglavito iz tekstova samog Sv. Jeronima, dodavši tekst cara Porfirogeneta, koga i protivnik navodi.«[125]

Iz toga se dade nazrijeti da je Križanić izradio jedan elaborat o tome odakle je Sv. Jeronim. Črnčić nije taj spis našao u arhivu Sv. Jeronima.[126] Možda je Križanić dao elaborat sucima Sv. Rote, te se on nalazi negdje u njezinu arhivu. Bio bi, bez sumnje, vrlo interesantan za kontroverziju o mjestu rođenja sv. Jeronima.

---

[124] N. dj., 154. — U rimskim bazilikama odavno se nalaze ispovjednici raznih narodnosti, tzv. pokorničari (penitencijari). Tako se nalazio i pokorničar za »ilirski« jezik. Još danas se može u bazilici Sv. Petra vidjeti ispovjedaonica s velikim natpisom: »Pro lingua Illyrica«.

[125] Črnčić, Prilozi, 155.

[126] isti, Prilozi, 155, bilj. 2.

U *sedmoj,* posljednjoj i najopširnijoj, točki Križanić odgovara na vlastiti svoj spis što ga je 1652. bio dao Paštriću. Kad je ono 5. veljače 1654. Paštrić primorao Križanića da pred bilježnikom prizna pod prisegom da je spis njegov, učinio je to Paštrić zato da dobije jedan dokument više protiv Križanića na sudu. Križanić je objasnio kako je došlo do toga da taj spis napiše — o čemu je već naprijed bilo govora.

Izučivši dokumentaciju i saslušavši obje strane spora Sv. Rota je donijela odluku.

19. *Odluka Svete Rote od petka 15. svibnja 1654.* U petak 15. svibnja 1654. Sveta Rota donijela je odluku u sporu oko Kranjaca, koji je nastao u povodu pripuštanja Jampšića u svetojeronimski kaptol. U odluci se najprije navodi što se zahtijeva od onoga koji pretendira na svetojeronimski kanonikat. Traži se prvo, da je ilirske narodnosti (quod Praesentandus sit Nationis llyricae, seu alias origena), drugo da umije ilirski (quod habeat peritiam Illyrici Idiomatis).

»Međutim«, stoji u odluci Rote, »Ivan Krstitelj [Jampšić] nije dokazao da ima jedno i drugo. Jer, štogod bilo s obzirom na prvo, da li se Kneževina Kranjska iz koje on potječe, nalazi u Ilirskoj pokrajini (Prouincia Illyrica), kako su se najviše sporili informanti (informantes) za jednu i za drugu stranu, o čemu Gospoda ništa za sada nisu htjela utvrditi (firmare); zacijelo, s obzirom na drugo nije podao upravo nikakva opravdanja da umije ilirski (Illyricum Idioma).«[127]

Dok je optužba i obrana stavila akcent na pitanje Jampšićeva ilirskog podrijetla i, dosljedno tome, na pitanje da li je Kranjska slavenska odnosno ilirska pokrajina, Sveta Rota je to mimoišla i ograničila se na pitanje Jampšićevog poznavanja ilirskog jezika. Budući da Jampšić nije dokazao da umije ilirski, Rota je u svojoj deciziji izjavila da nema jedno od svojstava koja se traže za svetojeronimski kanonikat. Zašto Sveta Rota nije htjela zaći u pitanje, oko kojeg su se, kako je i u samoj deciziji rečeno, obje strane najviše sporile, ne znamo. Možda zato što su obje strane imale za sebe takve iskaze i dokazala koja nisu dopuštala da se donese odluka za jednu ili za drugu stranu. Strana na kojoj je bio Križanić imala je iza sebe Kircherov i Holsteniusov ugled, svjedodžbu kranjskih i hrvatskih plemića, iskaze svjedoka. Strana na kojoj je stajao Paštrić imala je elaborate (geografsko-povjesne) svojih advokata i Paštrića te Križanićev protukranjski pisan spis od 1652. Riječima da *za sada* ne želi o Ilirskoj provinciji ništa utvrditi Sv. Rota je dala nadu da bi to mogla jednom učiniti.

Črnčić spominje da je protukranjska strana 23. svibnja, dakle tjedan dana nakon odluke Svete Rote, pisala kranjskoj vladi da je Rota presudila da Kranjci nisu Slaveni; »tako slagaše pobratimi Dalmatini: Marchi predsjednik, Herenda čuvar, i Dumanić, razvidnik.«[128] I makar se Sv. Rota sustegla da presudi o tom da li je Kranjska u Iliriku, ovi su stali u praksi postupati kao da je Rota isključila Kranjsku iz gostinjca Sv. Jeronima. Sirotama Tome Srimšića iz Gorice, koji je bio bratim svetojeronimski, uskratili su potporu s obrazloženjem da su iz grada [Gorice] koji se ne nalazi u međama ilirske provincije i nacije.[129]

[127] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* Documenti, f. 95, Usp. Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 57, bilj. 5, i 58, bilj. 1.

[128] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 58.

[129] na i. mj., 59, bilj. 1.

20. *Odluka Sv. Rote od 25. lipnja 1655, presuda od 3. rujna 1655, odluka od 21. veljače 1656 i presuda od 3. travnja 1656.* Nakon odluke Sv. Rote od 15. svibnja 1654. o Jampšićevoj neprikladnosti za svetojeronimski kanonikat zbog nepoznavanja ilirskog jezika, Jampšić je pokušao dokazati da zna ilirski. 3. studenoga 1654. dobio je od nadsvećenika svetojeronimskog kaptola svjedodžbu da umije ilirski.[130] Čini se, međutim, da ga je pretekla protivna strana. Nekoliko dana prije nego što je tu svjedodžbu dobio izjavili su pod prisegom svetojeronimski kanonici (vjerojatno svi osim nadsvećenika) da kroz dvije godine, kako Jampšić kao kanonik službuje u crkvi Sv. Jeronima, nisu čuli da govori odnosno razumije ilirski.[131] Da li su kanonici pristali uz protivnu stranu i na svoju pobudu dali spomenutu izjavu, ili su službeno od protivne strane bili zatraženi da pod prisegom posvjedoče da li su Jampšića otkako je kanonik čuli govoriti ilirski, ne znamo. Kako god bilo, izjava kanonika je paralizirala izjavu nadsvećenika. Tim više, što je, čini se, nadsvećenik u svojoj svjedodžbi posvjedočio da Jampšić zna ilirski, dok su kanonici posvjedočili da ga u dvije godine kako je kanonik nisu čuli govoriti odnosno razumjeti ilirski. To se uostalom odrazilo u *odluci* što su je na temelju Jampšićeva priziva donijeli suci Sv. Rote *25. lipnja 1655.* S obzirom na svjedodžbu svetojeronimskog nadsvećenika da Jampšić zna ilirski, suci su rekli da ne vrijedi svjedodžba koja iskazuje da Jampšić umije sada ilirski, jer je kroz tri godine, kako spor traje, mogao taj jezik naučiti. Oslonili su se na svjedočenje svetojeronimskih kanonika i potvrdili odluku od 15. svibnja 1654. da Jampšić nije dokazao da umije ilirski i prema tome da nema jedan od uvjeta za svetojeronimski kanonikat.[132]

Nekoliko mjeseci, dakle, nakon odluke (od 25. lipnja 1655) Priuli je 3. rujna 1655. donio i *presudu.* Njome je Sveta Rota odgovorila na priziv što ga je protukranjska strana učinila protiv presude izrečene po sucu Areostiju 7. VIII 1652. Rota je poništila drugostepenu Areostijevu presudu, po kojoj je Jampšić sposoban za svetojeronimski kanonikat, a potvrdila prvostepenu presudu Askanija Rivalda od 20. II 1652, po kojoj Jampšić nema svojstava koja se traže za svetojeronimski kanonikat.[133]

Jampšić se nije s tim pomirio nego je zatražio daljnji postupak. Stvar je bila povjerena dekanu Svete Rote Mons. Dunozettiu.[134] On je potvrdio Priulievu presudu od 3. IX 1655, protiv koje je bio prizvao Jampšić, i donio 21. II 1656. *odluku* da se presuda Sv. Rote (što ju je Priuli 3. rujna 1655. donio) ima izvršiti. A 3. travnja 1656. dekan Dunozetti donosi i definitivnu *presudu* kojom potvrđuje prvostepenu presudu Askanija Rivalda (od 20. veljače 1656) te presudu Rote što ju je izrekao Priuli (3. rujna 1655); uz to naređuje da Jampšić treba napustiti kanonikat i naknaditi dobra što ih je od kanonikata dobio.[135] U jednom svom spisu Paštrić je zabilježio da je Jampšić bio osuđen i na 106

[130] na i. mj., 59.
[131] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* Documenti, f. 96v.
[132] na i. mj., f. 96—96v.
[133] na i. mj., ff 97.
[134] *Arhiv JAZU,* Ms. IV. c. 33: Pastritii Hieronymi Historicae disquisitiones de Hospitali et Ecclesia S. Hieronymi Illyricorum in Urbe cum adjunctis, f. 7v (neobilježen).
[135] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* Documenti, f. 98.

škuda takse, ali da ih nije nikad mogao isplatiti, jer je sin jednog postolara.[136]

Amat Dunozetti izdao je, uskoro nakon konačne presude, »Mandatum de eijciendo contra Jo. Baptistam Jampsi«.[137] U njemu dekan Sv. Rote naređuje gospodi nadsvećeniku Sv. Jeronima, kanonicima svetojeronimskim i službenicima pravde da čim mandat vide i pročitaju uklone i odstrane Ivana Jampšića iz kanonikata, [u koji je bio uveden na temelju drugostepene presude Areostijeve od 7. VIII 1652, a koju je Sveta Rota definitivno poništila]. Kurir Benedikt Rugeri pripisao je da je svakom pojedinom svetojeronimskom kanoniku pokazao mandat.

Tako je Jampšić izgubio parnicu. Čak da je Paštrić i poslušao Križanića, da stvar ne proteže na Kranjsku pokrajinu, s ovim bi bilo gotovo. Rota je na temelju Jampšićeva neznanja ilirskog jezika presudila da mu nedostaje jedno od dvaju svojstava za svetojeronimski kanonikat, naime vještina ilirskog jezika, a mimoišla je da raspravi pitanje drugog svojstva, da li Jampšić, porijeklom iz Ljubljane jest ilirskog podrijetla. Međutim, Paštrić je i nakon što se Rota 15. V 1654. ogradila od toga da za sada kaže nešto o tome da li su Ljubljana i Kranjska u Iliriku, insistirao da se Rota izjasni baš i o tom.

21. *Od slučaja na načelo.* U kasnijim svojim spisima Paštrić govori o tome kako je svetojeronimski Zbor tražio da se, nakon što je (15. V 1654) riješen osobni slučaj Jampšića (na temelju njegova nepoznavanja ilirskog jezika) riješi i načelno pitanje, da li je Kranjska u Iliriku.

U izvještaju Svetoj Viziti 1659. Paštrić piše u vezi sa slučajem Jampšić:

«Budući da je nakana spomenutog Zbora [Sv. Jeronima] bila poglavito ta da bi se prilikom ovog spora [Jampšićeva] razjasnilo, koje su pokrajine obuhvaćene u ustanovljenju spomenutog gostinjca i spomenute zborne crkve [Sv. Jeronima], kako bi se uklonio svaki spor, koji bi se mogao pojaviti u budućnosti, isposlovao je [Zbor] na Signaturi milosti komisiju za takav učinak; i dobio ju je 23. lipnja 1655. s izražajem da Rota treba da razjasni sumnju quaenam sit ea Prouincia Illyricae nationis etc appellatione remota.«[138]

U jednom drugom spisu iz 1683/84. Paštrić opet dodiruje slučaj Jampšić i zahtjev Zbora da se riješi pitanje pokrajina koje imaju pristup u svetojeronimske ustanove:

»Budući da je Ilirski zbor želio imati općenitu odluku o tome koja se pokrajina smatra istinskom i pravom pokrajinom Ilirske nacije, prema Buli i misli pape Siksta V osnivača, dobio je od Aleksandra VII komisiju za raspravljanje o takvoj sumnji na Roti pred Priuliem.«[139]

Zbor Sv. Jeronima podnio je papi 5. prosinca 1655. molbu da se načelno riješi koje se pokrajine mogu primati u svetojeronimske ustanove.[140] Papa je molbi udovoljio 23. lipnja 1655 povjerivši predmet Priuliu da donese sud bez mogućnosti priziva. Tako se od slučaja prešlo na načelo, od Kranjca Jampšića na pokrajinu Kranjsku i uopće na Ilirik.

[136] *Arhiv JAZU,* Ms. IV. c. 33: Pastritii Historicae disquisitiones, f. 74 (neoznačen).
[137] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* Documenti, f. 98v.
[138] *Arhiv JAZU, isto,* f. 7—8 (neoznačen).
[139] *Arhiv JAZU,* Ms. IV. c. 35: Hieronymi Pastritii Baptismum zagrebiense, str. 3.
[140] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, 59.

22. *Paštrić ubrzava proces* (1655). Na molbu Zbora Sv. Jeronima da se u načelu riješi pitanje ilirske pokrajine Aleksandar VII je odgovorio lakonskim pripisom pod tekst molbe (23. lipnja 1655): Appellatione remota, placet.«[141] Međutim, protivna strana htjela bi raspravljati o tome koji je to ilirski *narod.* Šteta da se to raspravljanje nije prihvatilo, jer bi se kroza nj zacijelo pokazalo Križanićevo gledanje ne samo na Iliriju nego i na ilirski narod. Ostalo se na tome da se ne govori o ilirskom narodu nego da se istumači autentično riječ Siksta V, osnivača svetojeronimskih ustanova, o »ilirskoj *pokrajini*«.

Pošto je u lipnju dobio papin pristanak da se stvar Ilirika raščisti na Sv. Roti, Paštrić je zamolio za daljnju milost papu, a ta je da naloži sucu Priuliu neka bi i za vrijeme praznika procedirao predmet. Papa udovolji molbi 4. kolovoza 1655.[142] Zašto je Paštrić stvar požurivao, ne znamo; možemo se samo domišljati. Iz onoga što je kasnije (10. XII 1655) Križanić na sudu govorio, zahtijevajući da se počeka s odlukom do Generalne skupštine Sv. Jeronima kad se budu birali novi službenici,[143] dade se nazrijeti da je Križanić, valjda opet parlamentarnim putem, spremao pobjedu svoje strane. U tom smislu zanimljiv je podatak da se Križanić pojavljuje na sjednici Zbora Sv. Jeronima 30. III 1655. i da na toj sjednici nema Paštrića.[144] Možda je, dakle, Paštrić ubrzavanjem htio preteći eventualne akcije protivne strane. Nema sumnje da je u požurivanju uspijevao. U jednom svom spisu kaže o sporosti u svetojeronimskom sporu:

»Govorilo se da je spomenuti spor vječan i nikad se ne će vidjeti rješenje, jer je to materija geografska i povijesna, vrlo konfuzna i zapletena. U toj se parnici spomenuti Paštrić uvelike trudio, kako se može uvjeriti iz brze ekspedicije i spisa što ih je načinio i sabrao a čuvaju se u spomenutom arhivu [Sv. Jeronima], i, nadalje, [iz toga što je] utrošio znatan novac od svoga za knjige koje su služile u spomenutom sporu za opravdanje ilirske pokrajine i njenih granica.«[145]

23. *Knjiga Roberta Papafave »De situ Carniolae, Carinthiae, Styriae atque Epeiri et Regionum Illyrico finitimarum«* (1655). Zbor Sv. Jeronima (zapravo protukranjski dio Zbora) pripremio je novi prinos rješenju pitanja o tome da li je Kranjska u Iliriku; to je knjiga Paštrićeva prijatelja, opata Roberta Papafave. Iz završnih riječi uvodne posvete jasno se vidi da je knjiga namijenjena rješenju spora o granicama Ilirika: »Hoc praesenti opella praestitit, quam edimus quò per ipsum causae nostrae iustitia ... posteris innotesceret«. To se, nadalje, vidi i iz samog teksta knjige, gdje se govori o »adversa pars, contraria pars, adversarii«, pri čemu se misli na Križanića i Kranjce.[146]

Knjiga nosi naslov: DE SITV CARNIOLAE, CARINTIAE STIRIAE, ATQVE EPEIRI Et Regionum ILLYRICO Finitimarum DISQVISITIO ROBERTI PAPAFAVAE Patauini Patricii Veneti, Abbatis commendatarii: Romae. Apud Haeredem Io. Petri Colinij. MDCLV. Superiorum permissu.

---

[141] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 61.
[142] isti, Imena Slovjenin i Ilir, 60, bilj. 3.
[143] Črnčić, Prilozi, 158.
[144] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* Decreti IX, f. 334.
[145] *Arhiv JAZU,* Ms. IV. c. 33: Hieronymi Pastritii Historicae disquisitiones, f. 20—20v (neoznačen).
[146] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, str. 62.

Knjiga je posvećena kard. Sacchettiu, prefektu »Signaturae iustitiae« i pokrovitelju »Nationis Dalmaticae ac Illyricae«. Da li je Sacchetti, po svom položaju kao prefekt sudišta Signature pravde, utjecao na brzinu i ishod presude o Iliriku, ne znamo. Koliko je, unatoč tome što je bio pokrovitelj Zbora Sv. Jeronima, nastojao biti nepristran u rascjepu što je u Zboru nastao, naime na kranjsku i protukranjsku stranu? Ne znamo.

Knjigu je posvetio kard. pokrovitelju predsjednik Zbora Franjo Marchi, s nadnevkom: 30. rujna 1655, blagdan Sv. Jeronima, zaštitnika svetojeronimskih ustanova. U knjizi Misâ iz toga dana, kad su dolazili prijatelji i gosti misiti, nema Križanića. Međutim, i taj se put spominje »R. mus D. Abbas Gradich Ragusinus«.[147] Gradić je morao biti upoznat sa sporom o Iliriku, a vjerojatno i s Papafavinom knjigom.

Spomenimo da se među pjesmama što dolaze na početku knjige u čast Papafavi nalazi i pjesma Ivana Paštrića, za koga se Črnčić domišljao: »Janko Paštrić Splićanin (otac popa Jerka, ili brat, ili bratučed)«.[148] Ivan Paštrić je brat Jeronima Paštrića; tada je imao 19 godina i studirao teologiju u Grčkom zavodu Sv. Atanazija u Rimu. Inače je bio vršnjak spornog kanonika Ivana Jampšića; jedan i drugi rođeni su 1636.

Evo Paštrićeve posvete Papafavi: »In praeclarum opus. Illustriss. et Reuerendiss. D. ROBERTI PAPAFAVAE Patauini, Patritij Veneti de Praescriptione Illyricorum finium, rogatu Illustrissimi, et Excellentissimi D. Constantij Pisauri editum, Ioannes Pastritius Dalmata Spalatensis Elegiunculam offert:« — Iza ove posvete dolazi jedna pjesma, a zatim još jedna, na temu spora o Iliriku, pa je prenosimo:

Eiusdem ad Authorem
EPIGRAMMA.

Illyrici misero fines squalore iacebant
Quique alios nouit cingere, deerat honos.
Has hi, illas alij certabant ducere metas
Nullus, et, incerto limite limes erat
Restituit proprio fines *Papafaua* nitori
Et dedit immotus sistere posse situ.
Quantum ergo decori confinia reddita debeat.
Illyridis calamo docte *Roberte* tuo.
Cerne vices, posito Illyridem tu limite honoras,
Te tamen haec dempto limite vbique canet.

Pišući o Ivanu Paštriću[149] postavio sam pitanje: »Dvanaest godina poslije nego što je Križanić, ovjenčan doktoratom teologije, otišao iz Grčkoga zavoda (1642), u zavod je stupio Ivan Paštrić. Ivan je u zavodu u vrijeme kad njegov

[147] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima*, Liber Missarum 1652—1656.

[148] Črnčić, Imena Slovjenin i Ilir, str. 62.

[149] Ivan Golub, Ivan Paštrić. Prinosi za životopis Ivana Paštrića (1636—1708). Poljički zbornik I, Zagreb 1968, 205—230. — O Ivanu Paštriću postoje ovi radovi I. Goluba: Ivan Paštrić, bibličar, Crkva u svijetu 3, 1968, br. 6, 89—90; Ivan Paštrić (1636—1708), akademik Arkadije, Marulić — Hrvatska književna revija 1, 1968, br. 2, str. 96; Ivan Paštrić (1636—1708), Kolo 7, 1969, 1035—36.

brat Jeronim vodi žestoku borbu s Jurjem Križanićem. Je li Križanić zalazio u Grčki zavod i je li poznavao Jeronimova brata Ivana? Ne znamo.« Ni sada ne znamo da li je Križanić poznavao Ivana Paštrića, ali nema sumnje da je Ivan Paštrić, koji pjeva o svetojeronimskom sporu, morao poznavati jednog od prvaka spora, Križanića. Epigram mladog Paštrića Papafavi prva je pjesma Ivana Paštrića, koji će kasnije, baš zbog svog literarnog dara i velikog obrazovanja, postati akademikom »Arkadije«.

24. *Križanić na raspravi pred Sv. Rotom 10. prosinca 1655.* Rasprava o tome što se pod riječi Ilirik podrazumijeva u buli Siksta V, održala se 10. prosinca 1655. pred sucem Priuliem. Za protukranjsku stranu odvjetovali su — da li prije ili na 10. prosinca, nije jasno — Franjo Liberati s »[informatio] facti«, i Nikola Severoli s »[informatio] iuris«.

Severoli je na 7 strana sitnotiskanog teksta uvjeravao Priulia: »Čini se da treba riješiti, da se pokrajina Ilirik, prema smislu Bule svete uspomene Siksta Petoga, razumije o Dalmatinskoj [pokrajini], ili više [ad plus] o Iliriku samom koji sadrži pod sobom samu Dalmaciju, Hrvatsku, Bosnu i Slavoniju, isključivši posve pokrajine Korušku, Štajersku, Kranjsku i Istru.«[150] Ne ulazimo u Severolijevo dokazivanje, tek napominjemo da on operira i s Papafavinom knjigom. Bilo bi uopće interesantno utvrditi koliko je Papafavina knjiga i Severolijeva »informacija« utjecala na odluku Sv. Rote i koliko je ušla u formulaciju decizije Sv. Rote. Također bi valjalo ispitati vrijednost Papafavine i Severolijeve argumentacije.

Spomenimo da Severoli među argumentima protiv Kranjaca navodi i onaj Križanićev protukranjski formuliran spis iz 1652, za koji je Križanić već 15. V 1654. pred sudom dao objašnjenje da spis ne predstavlja njegovo mišljenje. Unatoč tome, na raspravi pred Rotom 10. XII 1655, Severoli argumentira s tim spisom: »I napokon, da tri spomenute pokrajine nisu u Iliriku, dokazuje se iz zajedničkog i jednoobličnog mišljenja i razmišljanja ljudi i naroda. Naime, Juraj Križanić, svećenik i danas ispovjednik u crkvi Sv. Jeronima od milosrđa, posvjedočuje pod zakletvom da Kranjska nije pokrajina Ilirika nego Njemačke.[151]

Međutim, Križanić nije u svojoj prisezi izjavio drugo nego da je tekst pisan njegovom rukom. Severoli je, pak, ustvrdio da je Križanić pod prisegom posvjedočio da sadržaj teksta odražava njegovo uvjerenje.

Za kranjsku stranu odvjetovao je, možda, prokurator Coppeti, koji je 31. V 1655. odvjetovao za Kranjce.[152] Križanićev intervent je označen kao »pripomoć obavještenju« — adiumentum informationis. Kao što se Križanić kod nastupa pred Rotom 15. V 1655. morao opravdavati zbog svoga protukranjski pisanog spisa, tako se sada opet morao najprije opravdati, što se neki dan nije pojavio na ročištu i što čak nitko nije tog dana zastupao kranjsku stranu, jer je on bio spriječen službom u crkvi Sv. Jeronima od milosrđa, a prokurator radi bolesti ne izlazi iz kuće. No, veli Križanić, zato je ono što je trebalo usmeno iznijeti predao napisano.

Zanimljivo je kako se Križanić predstavlja u svom interventu: »Ja Juraj Križanić, koji branim parnicu bratima carevaca« -Ego Georgius Crisanius,

[150] *Vatikanska apostolska knjižnica*, Stamp. Chigi III, 377, f. 1.
[151] Na i. mj., f. 6.
[152] Črnčić, Prilozi, 159, bilj. 1.

qui causam confratrum imperialium sustineo.[153] Oni koje Križanić brani, u ovom dijelu parnice koji radi o pitanju teritorija Ilirika, teritorijalno se obilježuju kao »imperiales« koji su pod carem (njemačko-rimskim). Na omotu pak Križanićeva interventa stoji: »za siromašne hodočasnike i za 7 bratima Ilirske nacije«.[154] Križanić, dakle, brani one bratime Zbora Sv. Jeronima koji su pod carem, Kranjce, i siromašne hodočasnike Kranjce, koji su bili dobili dozvolu da smiju učiti u spor. Na drugoj su strani bili Dalmatinci. Sudac Priuli bio je Mlečanin. Križanića su, kako smo vidjeli, podržavali Nijemci (!) Kircher i Holstenius.

Ispričavši se Križanić prelazi na argumentaciju. Ta nije kao ona od 15 V 1654. razdijeljena u točke, ali se odlikuje skolastičkom logičnošću i metodom: »Naše pravo u Zboru ili je nikakvo ili je neko. Ako je nikakvo, kako dakle, i zašto pozivamo se na javne sjednice [Zbora], kolikogod puta su one održane? Zašto je jedan od nas zavičajem Kranjac [Ivan Štajer] na posljednjem postavljanju službenika [Zbora] prije tri godine [11. svibnja 1653], kad je već spor bio pokrenut, bio postavljen za sindika... Ako naše pravo jest neko, ono je ili manje ili veće od prava protivnikova, ili je jednako. Manje nije, jer za to nema nikakva razloga. Da je veće, može se dokazati, jer mi smo tijelo Zbora što stanujemo u Rimu i mi smo ga [protivnika] u službu postavili i možemo ga skinuti. No taj put ne urgiramo da je naše pravo veće. Dakle jednako je; ako je jednako, trebamo participirati na troškovima.«[155]

Što se tiče pitanja da li je Kranjska ilirska, Križanić upozoruje na iskaze biskupa Siponinia, Luke Holsteniusa i Atanazija Kirchera, koji se nalaze u aktima. Podsjeća zatim na svjedodžbu devetorice plemića [kranjskih i hrvatskih] i, s tim u vezi, dodaje da može i više njih navesti, jer u Rimu često ima plemića iz onih krajeva. Protivnik međutim, upozorava Križanić, nikada takve svjedodžbe nije iznio niti ju je mogao iznijeti. Međutim, on se nada da će i od deputata Kranjske, koji se u određenim vremenskim razmacima mijenjaju, dobiti svjedodžbu u skladu s pravom Kranjaca. Tu Križanićevu »prijetnju« Paštrić je dobro upamtio, ona mu je dala misliti.

Križanić, nadalje, kaže da i on ima autora koji se u pitanju Ilirika mogu navesti u prilog Kranjcima, te razgolićuje pred Priulijem Paštrićev postupak, kad su 1653. kanonici Sv. Jeronima htjeli biti primljeni u svetojeronimski Zbor da bi sredili prilike, što da je Paštrić osujetio. Križanić se tuži i na predsjednika Zbora koji uvijek pristaje uz Paštrićeve prijedloge i tvrdi da Paštrić ima diktatorsku vlast (potestate dictatoria) i da će je imati sve dotle, dok suci tome ne stanu na kraj.

Još je nešto Križanić iznio o Paštriću. Pošto je kranjska vlada [18. I 1652] poslala Zboru svoj odgovor da Kranjci nisu Iliri, Paštrić je Zboru predložio da se kranjski hodočasnici isključe. Zbor nije na to pristao. Paštrić je, po svom običaju, prizvao na kardinala pokrovitelja, predobio predsjednika Zbora i predložio da kranjske hodočasnike treba slati k samom kardinalu pokrovitelju radi dozvole hospitiranja u svetojeronimskom gostinjcu. Pošto je to od predsjednika Zbora postigao, nikad to nije proveo, jer ni jednog hodočasnika

[153] isti, Prilozi, 156.
[154] Na i. mj.
[155] Črnčić, Prilozi, 156—157.

nije primio niti ga je, koliko je Križaniću poznato, uputio kardinalu pokrovitelju. Paštrić, kaže Križanić, gazi naprosto prava hodočasnika.

Križanić je na kraju iznio sucima svoj prijedlog: neka Rota ne pripusti protivnika pred sud dok ponovo ne opravda mandat prokure i to jednodušnim pristankom Zbora Sv. Jeronima. U tu svrhu Križanić moli da se s parnicom počeka do iduće generalne skupštine Zbora, kad imaju biti izabrani službenici Zbora. Parnicu bi konkretno trebalo odgoditi do Bijele nedjelje (prva nedjelja po Uskrsu), jer se glavna skupština održavala svake Bijele nedjelje. Ako suci na to pristanu, uvjeravao ih je Križanić, nikad više neće čuti o tom sporu. Križanić je, očito htio na koncu opet vratiti strategiju na parlamentarni plan. Bio je uvjeren da kod iduće glavne skupštine Paštrić neće dobiti od Zbora mandat prokure da vodi parnicu protiv Kranjaca. Parnica bi naprosto bila obustavljena. Uopće se iz dokumenata dobiva dojam da su dva antagoniste, Križanić i Paštrić, imali dvije strategije: Paštrić »diktatorsku«, kako bi i Križanić rekao, a Križanić parlamentarnu. Paštrić se u sporu ukazuje više kao praktičar, Križanić kao ideolog.

Na kraju svog podneska sucima Rote Križanić kaže: ako suci ne prime njegov prijedlog da se parnica i, dakako, presuda odgode do nakon glavne svetojeronimske skupštine, neka bude kako su molili, tj. da sudjeluju u troškovima, i neka im se osigura njihovo pravo, od kojega ne misle ni za dlaku odstupiti.[156]

Advokat protivne strane Liberati zauzeo se za to da se odluka Svete Rote donese odmah i da se Križanićev prijedlog o odgađanju do generalne skupštine Zbora Sv. Jeronima ne primi. »Čuli smo« — kaže on — »da u ime podložnika carstva g. Juraj Križanić moli da se rješenje parnice odgodi . . .«; Liberati smatra da se tome ne smije udovoljiti. Pobija zatim Križanićevu ispriku o slabom zdravlju prokuratora [Ursellia?], jer da je već mjesec dana da je prokurator prizdravio. Osim toga, veli Liberati, kranjska strana ima drugog prokuratora Coppetia. Hitno je da se donese odluka, uvjeravao je suce, da bi se znalo koga primati u svetojeronimski gostinjac i kanonikat. Pošto je naveo još neke razloge, ni Liberati nije propustio, baš na kraju svog interventa, istaći, da je Križanić, uostalom, svojim spisom od 1652. i sam posvjedočio da se sporne pokrajine nalaze u Njemačkoj.[157]

Suci Svete Rote pod Jeronimom Priuliem nisu prihvatili Križanićev nego Liberatijev prijedlog. Donijeli su bez odgode odluku o tome kako treba razumjeti u Buli Siksta V riječi o Ilirskoj pokrajini.

25. *Odluka Svete Rote od 10. prosinca 1655.* Suci Svete Rote na čelu s Priuliem donijeli su odluku 10. prosinca 1655. U njoj se najprije kaže, kako se slučaj Jampšića kretao oko toga da li Jampšić ima oba svojstva što se traže za svetojeronimski kanonikat: ilirsko podrijetlo i vještinu u ilirskom govoru. Rota je mimoišla pitanje da li je Kranjska, iz koje Jampšić potječe, u Iliriku ili ne, te na temelju Jampšićeva nepoznavanja ilirskog jezika donijela 25. svibnja 1654. odluku, da nije sposoban za svetojeronimski kanonikat. Po odluci pape, a na molbu Zbora Sv. Jeronima, uzela je Rota u ispitivanje koja je to Pokrajina ilirske nacije o kojoj Bula Siksta V govori. Nakon ovog uvoda Priuli

[156] isti, Prilozi, 158—159.
[157] isti, Prilozi, 159—160.

izriče odluku: »Gospoda [suci], odvagnuvši brižno kako riječi tako i misao Vrhovnog Svećenika [Siksta V], prosudili su: Ilirskom pokrajinom istinski i vlastito razumijeva se Dalmacija ili (siue) Ilirik, čiji su dijelovi Hrvatska, Bosna i Slavonija, isključivši posve Korušku, Štajersku i Kranjsku.«[158]

Valja uočiti da Rota nije posve usvojila stanovište protukranjske strane. Severoli je kao »informator iuris«, kako smo vidjeli, pledirao da se iz Ilirika isključi i Istra.

Spomenuli smo da je raspravljanje o pitanju koje pokrajine, prema misli Siksta V, spadaju u Ilirik, dopustio sam papa Aleksandar VII. U Vatikanskoj knjižnici nalazi se jedan kodeks, iz kojeg se nazire da ga je Zbor Sv. Jeronima nakon njemu u prilog donesene odluke Sv. Rote (od 10. XII 1655) posvetio Aleksandru VII. Kodeks se nalazi u »Fondo Chigi«, pod signaturom Stamp. Chigi III, 377, a Aleksandar VII bio je iz obitelji Chigi. U tom fondu nalazi se najveći dio Aleksandrove knjižnice. Kodeks je uvezan u pergamenu, na koricama ima grb Aleksandra VII. Zanimljivo je da će i Križanić, kako se čini, istom papi pokloniti svoje djelo »Asserta musicalia«, u bijeloj pergameni i s papinim grbom na koricama.

U kodeksu Stamp. Chigi III, 377, koji se sav odnosi na pitanje Ilirika, nalaze se uvezani: Papafavina knjiga »De situ Carniolae«, Severolijeva »informatio iuris« u kojoj Severoli pledira za to da u Ilirik, prema zamisli Siksta V, ulaze Dalmacija, Hrvatska, Bosna i Slavonija; zatim svjedodžba Sancinija o Iliriku, izvod iz Križanićeva protukranjskog spisa (1652), Holsteniusa i Kircherа, Paštrićev odgovor i (krnji) prijepis odluke Sv. Rote od 10. XII 1655. Na kraju bi se, sudeći po sadržaju kodeksa, morala nalaziti »Epistola Praesidis et Deputatorum Ducatus Carniolae in Germania ad Congregationem Illyricam«, no nje nema.

26. *Paštrić piše Kranjskoj vladi 18. prosinca 1655.* Što je Paštrića potaklo da tjedan dana nakon odluke Sv. Rote piše kranjskoj vladi? Možda više toga. No nipošto nije posljednji, ako čak nije prvi, razlog Križanićeva »prijetnja« iznesena na raspravi 10. XII 1655, da će, ustreba li, dobiti od kranjske vlade izjavu u prilog svoje strane o pitanju Ilirika. I možda zato što još nije bila izrečena presuda (sententia), nego tek odluka (decisio), Paštrić se pribojao da se stvar ponovo ne zaplete, pa se požurio s pismom kranjskim deputatima. U pismu i aludira na Križanićevu »prijetnju« riječima:

»Protivnici ... su ustvrdili, da su Vaša Presvijetla Gospodstva prekoračila granice svojih ovlasti, kad su u pismu od 18. siječnja 1652 izjavili da je Kneževina Kranjska pridana Njemačkoj, kao i Štajerska, i Koruška ... i da će oni, ako ustreba,

[158] Prijepis odluke što se nalazi u Vatikanskoj knjižnici, Stamp. Chigi III, 377: »Ideo proposito hodie particulari dubio, DD. ponderatis diligenter tam uerbis, quam mente Summi Pontificis, censuerunt, Prouinciam Illyricam uere, et proprie intelligi Dalmatiam, siue Illyricum, cuius partes sunt Croatia, Bosna, et Slauonia, penitus exclusis Carinthia, Styria, et Carniola« (20).

Prijepis odluke što se nalazi u Arhivu Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu, Documenti: »Ideo proposito hodie particulari Dubio, Domini, ponderatis diligenter tam uerbis, quam mente Summi Pontificis, censuerunt, Prouinciam Illyricam uere et proprie intelligi Dalmatiam [tu je naknadno umetnuto: siue Illyricum] cuius partes sunt Croatia, Bosna, et Slauonia, penitus exclusis Carinthia, Styria, et Carniola« (f. 98 v).

imati od Vaših Presvijetlih Gospodstava protivna svjedočanstva. Zato sam ovo mislio dodati, da se Vaša Presvijetla gospodstva udostoje više svratiti pažnju na nestalnost ovih ljudi, koji mnogo šta drugo tvrde.«[159]

Pismo predstavlja svojim sadržajem neku vrstu sume Paštrićevih pogleda na svetojeronimski spor, kako s obzirom na Jampšića tako i s obzirom na pitanje Ilirika prema zamisli Siksta V. K tome ovo pismo ima i tu prednost da je pisano osam dana nakon odluke Sv. Rote o Iliriku.

Evo nekoliko izvoda iz ovog, do sada nepoznatog, Paštrićeva pisma:

»I da se ubuduće riješi poteškoća glede sumnje, koja se pokrajina razumije da je istinska i sama pokrajina ilirske nacije prema Buli i misli Siksta V, utemeljitelja zborne crkve istog Svetog Jeronima, spomenuti Zbor dobio je od Vrhovnog svećenika dne 23. lipnja prošle godine komisiju u Signaturi milosti, kojom je [Vrhovni svećenik] naložio Svetoj Roti da takvu sumnju raspravi i dokrajči, otklonivši priziv. Pošto je dakle ista sumnja postavljena dne 10. tekućeg mjeseca prosinca, odlučeno je da [kao] Ilirik istinski i sam treba razumjeti Dalmaciju, Hrvatsku, Bosnu i Slavoniju, te da su iz njega posve isključene Kranjska, Štajerska i Koruška, i dosljedno da su uključene u Gornju Njemačku, a Istra da je sadržana u dijelu Italije... Međutim, neka se Vaša Presvijetla Gospodstva udostoje razmotriti, kako se nepravedno pokreću protivnici protiv očite istine i misli istih kneževina.[160]

Zatim Paštrić izlaže svoje gledište o tome što je Ilirik i dodaje:

»Što sam gore Vašim Presvijetlim Gospodstvima ispripovjedio i što je u spomenutom spisu bilo izloženo, vrlo velikim radom i trudom sabrao sam iz mnogih klasičnih pisaca, i Bog mi je svjedok da me u tom radu određena od istog Zbora, nije pokretala nikakva strast duha, mržnja ili neprijateljstvo, nego pravda i istinitost činjenice, da se dade svakomu što je njegovo, kako bi se izbjegli svi sporovi, koji se u ostalim budućim slučajevima mogu poroditi. Ovaj (praesentem) pak spor preuzeo je zbog nužde Zbor spomenutog nabožnog mjesta da ga tjera, jer su protivnici, obilazeći sudišta i dvorove Uzorite gospode kardinala i ostalih odličnika, insistirali da pokrajinci (prouinciales) spornih krajeva jesu Slaveni (Slauos) i Iliri (Illyricos) i da kao takvi treba da budu primani u Ilirski gostinjac, a napose da bude pripušten u kanonikat iste crkve Sv. Jeronima Ivan Krstitelj Jampšić, porijeklom iz Ljubljane, metropole te kneževine. Premda su protiv njega izišle dvije definitivne presude, kojima je bio proglašen nesposobnim za spomenuti kanonikat, pa treba biti izbačen od uljeztva (ab intrusione) i zauzimanja istog [kanonikata], ipak se s tim nije pomirio. A da je protiv samog Zbora izišla samo jedna presuda, kojom bi protivnici bili proglašeni Ilirima sadržanim u Buli Siksta V, on bi smjesta pristao na to da se izbjegnu veći troškovi, jer do sada napravljeni [troškovi] prelaze 600 florena za stranu spomenutog Zbora.[161]

27. *Presuda Svete Rote od 24. travnja 1656.* Jeronim Priuli izrekao je *presudu* zbornog suda Svete Rote 24. travnja 1656. U presudi se najprije zaziva Božje ime, zatim se navodi da je presuda zbornog karaktera, tj. donesena na temelju savjeta i pristanka zbora sudaca, kojem je Priuli predsjedao. Potom se navode strane spora koji se presudom rješava: na jednoj strani je »Časni Zbor nacije i Gostinjac Sv. Jeronima Ilirski (Illyricorum) u Gradu«, a na drugoj:

[159] *Arhiv JAZU*, Ms. III. d. 15: Litterae pernentes ad historiam Congregationis Sancti Hieronymi Illyricorum de Urbe, f. 6.

[160] na i mj., f. 5.

[161] na i mj., f. 5 v-6.

Ivan Krstitelj Jampšić, Ivan Kalabason, Blaž de Blanchis, Juraj Kolenc i Juraj Križanić. Presuda zatim označuje predmet spora: deklaraciju Bule Siksta V o podignuću Zborne crkve Sv. Jeronima. Evo teksta presude: »Kažemo, izričemo, presuđujemo, definiramo i očitujemo, da istinska i sama pokrajina ilirske nacije prema Buli i misli spomenutog Siksta Petoga bila je i jest i treba se razumjeti Dalmacija ili Ilirik, kojem su dijelovi Hrvatska, Bosna i Slavonija, isključivši posve Koruško, Štajersku i Kranjsku; da samo one koji potječu iz spomenutih četiriju pokrajina Dalmacije, Hrvatske, Bosne i Slavonije može se pripustiti kako kanonikatu i crkvenim dobrima iste zborne [crkve] prema formi spomenute Bule i dekreta Svete Vizitacije g. 1630, tako i gostovanju i Zboru istoga Svetog Jeronima ... Tako izrekoh ja Jeronim Priuli sudac Svete rote.«[162]

28. *Iz zapisnika sjednice svetojeronimskog Zbora 30. travnja 1656.* Nekoliko dana nakon što je Sveta Rota donijela presudu u vezi sa svetojeronimskim sporom, održana je 30. travnja 1656. sjednica Zbora Sv. Jeronima. Prisustvovali su isključivo službenici Zbora, među njima Jeronim Paštrić i D. Angelus Chrisogonus. O sporu unesena je u zapisnik samo jedna rečenica, ali vrlo dugačka:

»Pošto je 24. travnja ovoga Mons. Priuli, sudac Svete Rote, objavio konačnu presudu u rimskoj parnici o kanonikatu, koja je odlučena 10. prosinca prošloga, kod istog Monsignora u prilog našeg Zbora protiv Ivana Krstitelja Jampšića, Iv. Kalabasina, Blaža de Bianchi, Jurja Križanića, Jurja Kolenca i drugih, s izjavom da se po Buli Siksta V istinskom i samom pokrajinom Ilirske nacije razumiju Dalmacija, Hrvatska, Bosna i Slavonija i da se samo oni koji potječu iz tih četiriju pokrajina mogu primati tu u naš gostinjac i naš Zbor i biti pripušteni dobrima naše crkve Sv. Jeronima, predstavio je g. Jeronim Paštrić, naš ezaktor [blagajnik] da je platio sto zlatnih škuda u zlatu za nagradu [ispitivača] spomenute presude.«[163]

Križaniću nema traga na sjednicama svetojeronimskog Zbora. Njegova kombinacija da odgodom izricanja odluke o sporu dobije od Svete Rote mogućnost reorganizacije Zbora nije uspjela. Isključenje običnih bratima iz sjednica Zbora bio je strateški uspjeh Paštrićev.

29. *Ivan Grizogon piše iz Zagreba Jeronimu Paštriću (4. svibnja 1656).* Svetojeronimski spor odjeknuo je i u Hrvatskoj. O tom svjedoče tri pisma što se nalaze u Arhivu Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu. Jedno je Ivana Grizogona upućeno Jeronimu Paštriću, drugo Jurja Ratkaja upravljeno također Jeronimu Paštriću, a treće je Ratkajevo poslano Jurju Križaniću. U sva tri pisma riječ je o svetojeronimskom sporu i o Križaniću.

Pisma su međusobno povezana. Grizogon prilaže svom pismu Ratkajeva oba pisma. Ratkaj, pak, piše u svom pismu Paštriću neka se pobrine da se

[162] U Črnčićevu prijepisu dolaze središnje riječi u obliku: »Prouinciam et propriam Nationis Illyricae iuxta (?) Bullam et mentem dicti Sixti quinti fuisse et esse, ac intelligi debere, Dalmatiam, siue (sic) Illyricum, cuius partes sunt Croatia, Bosna, et Slauonia (Prilozi, 160).

U prijepisu što se nalazi u Arhivu Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu, u svesku »Documenti«, središnje riječi dolaze u ovom obliku: »Prouinciam ueram, et propriam Nationis Illyricae iuxta Bullam, et mentem dicti Sixti V. fuisse, et esse, ac intelligi debere, Dalmatiam, seu Illyricum, cuius partes sunt Croatia, Bosna, et Slauonia« (f. 100 v).

[163] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* Decreti IX, f. 340.

Križaniću uruči njegovo pismo. Sva tri pisma bila su poslana Paštriću, i to preko krčkog biskupa Jurja Jurjevića (Georgicea), koji je od 1651—53, dakle u vrijeme kad je spor izbio, bio predsjednik svetojeronimskog Zbora.[164]

Original Grizogonova pisma nalazi se u Arhivu Sv. Jeronima u Rimu, u »snopu« spisa označenom s »Culto«, pod br. 14. Obuhvaća stranicu i po teksta. Predstavlja odgovor na Paštrićevu pošiljku knjige »De situ Carniolae« i na Paštrićevo pismo, što ga je primio 2. svibnja 1656. Nadnevak Grizogonova pisma jest: Zagreb 4. svibnja 1656.

Ton kojim je pismo pisano, iako je ponešto svečan odaje ipak stanovitu familijarnost. Grizogon naziva Paštrića »Vaše gospodstvo«, ali ga i moli da mu saopći ako se što kurioznog desi. Pismo je pisano neposredno i na brzinu — kako sam Grizogon kaže (»raptim scribo«).

Grizogon se najprije ispričava Paštriću što mu rijetko piše. Saopćuje da je primio knjižicu Roberta Papafave »De situ Carniolae«. I po prostoru i po akcentu dao je u svom pismu najviše mjesta Ratkaju i Križaniću. Iz pisma se nazire da je Grizogon posredovao poznanstvo između Paštrića i Ratkaja. Čini se da je istom poštom, kojom je Paštrić poslao posljednje pismo Grizogonu, poslao i pismo Ratkaju i to priloženo uz pismo Grizogonu. Grizogon je, dakle, vjerojatno isporučio Ratkaju Paštrićevo pismo. Sada opet uz svoje pismo Paštriću Grizogon prilaže dva Ratkajeva pisma (jedno za samog Paštrića, drugo za Križanića). Istom poštom šalje Grizogon Paštriću Ratkajevo djelo »Memoriae regum et banorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae« (Beč 1652). Za djelo veli da ga je bilo teško naći jer je tiskano u malo primjeraka, a ima puno interesenata. Da bi rasvijetlio Ratkajevo rodoljublje, Grizogon upućuje Paštrića na priloženo pismo što ga je Ratkaj napisao Križaniću u vezi sa svetojeronimskim sporo: »Iz priloženoga [pisma] što ga piše [Ratkaj] onom ludom [mahnitom — pazzo] Križaniću, lako će Vaše Gospodstvo moći shvatiti kolik osjećaj ovaj gospodin [Ratkaj] goji prema našoj naciji.«[165]

Ako ovo Ratkajevo pismo Križaniću ne bi bilo djelotvorno, nastavlja Grizogon, neka Paštrić pošalje »prijepis onog njegova [Križanićeva] spisa koji je prije nama u prilog bio načinio« da bi se tako moglo Križanića više zbuniti. Očito, radi se o onom Križanićevu protukranjskom spisu iz 1652. Ako treba, poslat će spis u Križanićev Zagreb da Križanića i ondje ozloglase. Međutim, Ratkaj je upoznat s postojanjem toga Križanićeva spisa, no možda nije i s njegovim podrobnijim sadržajem. I on već prekorava Križanića na temelju tog znanja. Iz toga se ponajprije vidi da je Križanićev spis bio jako oružje protiv njega. A vidi se i to da je Paštriću bilo stalo da ušutka Križanića, i to nakon odluke Svete Rote. Čega se to Paštrić bojao od strane Križanića, nije jasno. Da li samo Križanićeve prijetnje da će od kranjske vlade, ustreba li, dobiti svjedočanstvo u prilog svojoj strani, ili još čega drugog. Svakako je Križanić i nakon decizije smetao Paštriću, i taj ga je preko Zagreba, konkretno preko Ratkaja, htio ušutkati.

Grizogon svjetuje još Paštriću neka načini prijepis pisma što ga Ratkaj šalje Križaniću. Paštrić je, na sreću, poslušao, i prije isporučenja Ratkajeva pisma Križaniću načinio prijepis.

---

[164] Burić, n. dj., 75.

[165] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* Culto No 14.

30. *Juraj Ratkaj piše Jurju Križaniću (Zagreb 25. travnja 1656).* Kopija Ratkajeva pisma Križaniću, što ju je Paštrić načinio, sačuvala se u arhivu Sv. Jeronima u Rimu u »snopu« spisa označenih kao »Storia di vario genere« pod br. 17. Pismo nosi nadnevak: Zagreb 25. travnja 1656. Naznačen je i datum primitka: 25. kolovoza 1656.

Pismo je pisano familijarno. Nema tu naslovljavanja: »Vaše gospodstvo«. Ton je prijekoran. Osjeća se da je to prijekor prijatelja prijatelju. Kako se iz Ratkajeva pisma Paštriću vidi, Paštrić je bio zamolio Ratkaja da piše Križaniću. Ponovo se postavlja pitanje: zašto je Paštrić u Zagrebu organizirao hajku na Križanića.

Inače, pismo je brižno sastavljeno, dotjerano. Moglo bi se reći da znači i literarnu vrijednost. Pored toga, koliko znam, nije poznat ni jedan dokument koji bi govorio o, makar unilateralnim, pismenim vezama Jurja Križanića s domovinom, iza kako ju je 1646. ostavio. Ratkajevo pismo, pisano upravo deset godina nakon Križanićeva odlaska iz domovine, predstavlja dokument te vrste. Pismo već samom opstojnošću, bez obzira na sadržaj, otkriva da je postojala do sada nepoznata veza između dva istaknuta Hrvata XVII st., dva plodna pisca, dva zagrebačka kanonika, između dvojice koji su bili kandidati za biskupske stolice — Križanić za svidničku (unijatsku) a Ratkaj zagrebačku. Zanimljivo je da je Ratkajevu kandidaturu podržavao palatin Drašković koji je Križaniću nudio da postane odgojiteljem njegovih sinova, obećavajući mu napredovanje u crkvi. Drašković je, čini se, mislio na to da Križanić postane biskupom. Međutim, Križanić je otišao iz domovine i otklonio palatinovu ponudu. Palatin se 1648, nakon smrti biskupa M. Bogdana, zauzeo, bez uspjeha za Ratkaja, Križanićeva prijatelja.[166]

Ne samo ton Ratkajeva pisma Križaniću nego i izričite Ratkajeve riječi pokazuju da su Ratkaj i Križanić bili nekad prijatelji, kako to Ratkaj u svom pismu izričito napominje. Od kada to prijateljstvo datira, ne zna se. Ako ne od prije, a onda vjerojatno od zajedničke službe u kanonikatu. Čini se da su Ratkaj i Križanić nekako u isto vrijeme postali kanonici. Križanić je još kao student teologije u Rimu zamolio nadarbinu od svog biskupa i taj mu je podijelio kanonikat. Križanić se vraća u domovinu 1642. U to vrijeme, iste g. 1642, vodi se Ratkaj kao »canonicus novitius«.[167] Ratkaj i Križanić su, dakle, kolege po kanonikatu. Križanić će se, napustivši domovinu, odreći kanonikata, a Ratkaj će biti iz njega isključen.

Ratkaj počinje svoje pismo Križaniću ovim riječima:

»Vele časni gospodine, poštovani brate u Kristu!

Mnoga sam već pisma primio iz Rima od različite braće našeg ilirskog naroda, kojima se meni, istog naroda alumnu, ne bez teške tuge njihove duše, saopćava da ti, predragi brate, kao da mijenjaš prava prirode i da na materinsku djecu naroda bez uzroka bjesniš, da, zaista iz mnogih njihovih pisama čujem već izvikivati tužbu: sinovi majke moje borili su se protiv mene. Tuđince, naime, i strance pokušavaš uvesti u naš Ilirski zbor protiv papinske misli, protiv prava osnivanja, protiv rješenja Svete Rote. I premda sam do sada suzdržavao pero, u nadi da ćeš se obratiti, primoran sam, znajući da ipak već pet godina tvrdoglavo ustraješ u zabludi, pokoriti se njihovoj želji i dugu prema svome narodu i tvojoj probiti, ako se budeš

[166] Ivančan, n. dj., 545.
[167] isti, n. dj., 544.

htio opametiti. No neću se s tobom mnogo zadržavati jer sam sam mnogim zauzet; osim što se od mene traži da povijesno djelo koje sam započeo nastavim, natjeran sam od onih koji mogu zapovijedati da govore što sam ih izrekao izdam domovinskim jezikom.«[168]

Nakon ovog uvoda Ratkaj ulazi u polemiku s Križanićem o pitanju pripuštanja Kranjaca u svetojeronimske ustanove. Polemika ima, mogli bismo reći, dva dijela, prvi pozitivni, u kojem Ratkaj dokazuje da se Kranjska, Štajerska i Koruška ne mogu pribrojiti kraljevstvima »Ilirika«, a drugi negativan, u kojem kritizira Križanićev postupak: On piše:

»Ali izostavivši dokazivanje stavljam te samomu tebi pred oči. Kako, naime, možeš sada opozivati ono što si prije objavljenim spisom poricao, zatim vlastitom zakletvom, stavivši ruku na srce, za autentično [?] potvrdio? Kako iz istih usta slatko i gorko izlijevaš, kako iz istih grudi imaš miris ruža i [urdicarum] smrad. Ako patiš od nepostojanosti, kako možeš pretpostavljati, da ti se vjeruje?«[169]

Radi se, očito, o Križanićevu protukranjski pisanom spisu iz 1652. Ratkaj, u vezi s tim, dodaje da bi se Križanić mogao izgovoriti da je prije bio u zabludi s obzirom na Kranjce i da je došao do istine kasnije, »ali jako se bojim da si, strastima zasljepljen, iz istinskog upao u lažno.«[170] Dodavši još nekoliko prijekornih rečenica, Ratkaj moli Križanića: »Molim zato, predragi brate, da ovu opomenu od mene, nekad svog prijatelja, pravo (auquo animo) primiš«. Na kraju potiče Križanića neka, »odloživši tvrdu šiju« i boreći se za domovinu, bude znamenit radije vjernošću i postojanošću nego nerazborom.

Ratkajevo pismo je s mnogo strana zanimljivo. U njemu se ponajprije odrazuju dva različita poimanja »svog naroda« — Ratkajev uži, Križanićev širi. Dok su za Ratkaja Slovenci tuđinci, za Križanića to nisu. Ratkaj zapravo optužuje Križanića radi onog što se u kasnijim ruskim Križanićevim spisima od strane samog Križanića naziva »ksenomanija«, pomama za tuđinskim. Nisam, koliko se sjećam, nigdje našao pisma do ovog Ratkajeva, u kojem bi netko Križanića nazvao prijateljem. No, istina je i to da jedva ima pisma u kojima bi Križaniću bile rečene tvrđe riječi od ovih Ratkajevih.

Da li je Križanić odgovorio Ratkaju, ne znamo. U Državnom arhivu u Zagrebu pogledao sam neke materijale u vezi s Ratkajima (Spisi obitelji Ratkaj, sv. V, br. 21, i sv. VII, br. 6), no nisam našao Križanićev odgovor Ratkaju.

31. *Juraj Ratkaj piše Jeronimu Paštriću (Zagreb 25. travnja 1656).* Ratkajevo pismo Paštriću, autografno, nalazi se u arhivu Sv. Jeronima u Rimu u »snopu« označenom kao »Storia di vario genere« pod br. 17. Obuhvaća stranicu i po teksta. Pisano je uobičajenom učtivošću onog vremena.

Iz početka pisma vidi se da se Ratkaj i Paštrić ne poznaju osobno i da je Paštrić izvjestio Ratkaja o slučaju Kranjaca pred Svetom Rotom. Možda mu je poslao prijepis nekih intervenata ili kopiju decizije Sv. Rote protiv Kranjaca od 10. XII 1655. U središtu pisma stoji Križanić: »No ponajprije me iz duše boli da naš brat Križanić ide strminom strasti i vlastiti narod i razum nemilo muči. Da ga natrag prizovem, šaljem mu, oslonjen na staro poznanstvo,

[168] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* Storia di vario genere No 17.
[169] na i. mj.
[170] na i. mj.

ovo priloženo pismo, a Tvojem gospodstvu neka ne bude teško [danom] prilikom predati [pismo], osim ako bi sudilo [Tvoje gospodstvo] da će njime [pismom] još više razjaren [Križanić] pasti u još gore.«[171]

Ratkaj se dalje poziva na Evanđelje koje uči da brata treba opomenuti. Ako ne bude ova opomena koristila, na Križanića će se moći primijeniti riječ Biblije: »Propast tvoja je od tebe, Izraele!« Iz onog što dalje slijedi vidi se da je Paštrić molio Ratkaja za neki prilog ili sud. Međutim, Ratkaj ga upućuje na priloženo pismo za Križanića, u kojem je izrazio svoje stanovište i kaže da onom što je Sveta Rota predložila nema što dodati! To se možda odnosi na obrazloženje što ga Sv. Rota daje u odluci od 10. prosinca 1655. Ratkaj potvrđuje primitak knjižice, bit će Papafavine »De situ Carniolae«. Kaže da šalje Paštriću svoju knjigu (»Memoria regum et banorum«), koju je ovaj tražio. Očekuje pak drugu u zamjenu (vicissim) i to »De rebus Dalmaticis Joannis Lucii«, koju mu je Paštrić natuknuo.

Ratkaj svršava pismo riječima: »Zdravo i za me neka [Tvoje Gospodstvo] moli Boga, da što je dao za opće dobro htjeti, udijeli to i izvršiti«.[172]

Pogovor

U svetojeronimskom sporu sukobila su se dva značajna nacionalna i politička pogleda; Križanićev i Paštrićev. Naše je bilo dati uvid u Križanićevo sudjelovanje u sporu.

Na kraju spomenimo što je poslije bilo s nekim glavnim sudionicima spora.

Franjo Marchi, koji je bio predsjednik svetojeronimskog Zbora u vrijeme kad je u jeku bila rasprava o tome da Ivana Jampšića treba kao Kranjca isključiti iz svetojeronimskog kaptola, postao je, nakon Jampšićeva isključenja, članom svetojeronimskog kaptola.

Jeronim Priuli, sudac Svete Rote, koji je donio presudu o ilirskim provincijama, postao je hvarski biskup (1676—92).

Ivan Paštrić, koji je kao 19-godišnjak pjevao u vezi sa svetojeronimskim sporom, postaje kao 70-godišnjak predsjednik svetojeronimskog Zbora.[173]

Jeronim Paštrić, protagonist borbe protiv toga da Kranjac Jampšić bude kanonik svetojeronimskog Kaptola, postaje kasnije i sam kanonik svetojeronimski. On koji je bio duša svetojeronimskog Zbora u vrijeme spora, bio je 1691—93 glavom Zbora, njegovim predsjednikom. No ne dugo nakon dobivene parnice i svršenog spora digle su se na Paštrića pritužbe, iz sredine samog Zbora, kao i od strane svetojeronimskog kaptola: »Pošto je Zbor pročistio od tuđih [nesklonih — aliene] osoba, i doveo [ga] u najprikladnijim [osobama] do dobre uprave, postajala je nada da će se u budućnosti u njemu [Zboru] uživati pokoj i povezanost (unione) s dužnom ljubavi među službenicima. No s vremenom su se protiv spomenutog Paštrića podigle teške oluje pritužbi kako od službenika spomenutog Zbora, kojima se optužuje da on [Paštrić] gospodari [gostinjcem] i da uznemiruje gostinjac po vlastitim hirovima; kako od članova kaptola spomenute crkve, koji se tuže i kod kardinala Svete Vizite da on

[171] na i. mj.
[172] *Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima,* Storia di vario genere.
[173] Golub, Ivan Paštrić. Prinosi za životopis. 223—224.

[Paštrić] sprečava da ih se pripusti u spomenuti Zbor i da se uvijek pokazuje protivnim kaptolskom interesu i da Zbor podupire usprkos tome što je kanonik. Zbog toga svi s vrlo velikim nastojanjem idu za tim da se on makne sa službe sakristana i sa stana na spomenutom mjestu, vjerujući da će, ostvari li se njihova misao, upravljanje zacijelo ići sa svim željenim pokojem.«[174]

Križanića je pak tajnik Kongregacije za širenje vjere, Dionizije Massari, godinu dana nakon svetojeronimskog spora, nazvao »cervello torbido e stravagante«. Jagić ne može nikako objasniti kako je jedan ugledan čovjek kao Massari mogao dati takvu izjavu o Križaniću. Domišlja se što je u Križanićevu postupanju moglo učiniti tako loš dojam na Massaria: »Ne znamo izbliže, kako je tako važna ličnost kao kardinal Massari [Jagić pogrešno naziva Massaria kardinalom, iako to on nije bio], došla do tako nepovoljnog mišljenja o Križaniću. Jesu li njegova pisma, što ih je prije više godina pisao kardinalu, učinila na nj tako neugodan utisak? Ili je Križanić za svojeg sadašnjeg višegodišnjeg boravka u Rimu čimegod izazvao protiv sebe neraspoloženje kardinalovo? Možda mu je dosađivao kakovim usmenim moljakanjem? Od tih se nagađanja, bez dokumenata, neće nigda doći do sigurna znanja«.[175] Međutim, možda, upravo Križanićevo sudjelovanje u svetojeronimskom sporu unosi nešto svjetla u taj problem. Massari je znao za svetojeronimski spor. Papafava spominje u svojoj knjizi neko svjedočanstvo koje je Massari dao, čini se, Paštriću.[176] Zanimljivo je i to da se među gostima i prijateljima svetojeronimskih ustanova koji su misili u crkvi Sv. Jeronima na svečev blagdan (30. rujna) nalazi 1658: »Ill.mus D. Dionisius Massarius.«[177] Nije li Massari dobio od Paštrića »obavještenja« o Križaniću? A Paštrić je, vidjeli smo, uporno ozloglašavao Križanića s onim njegovim protukranjski pisanim spisom od 1652. Možda je i Massaria s tim upoznao. Dakako, Križanić je u očima Massaria morao tada ispasti nepostojan i čudan. Možda je tu, ako i ne isključivo, korijen spomenute Massarieve izjave. Nekako u isto doba kad Massari 1658. gostuje na Jeronimovo u crkvi Sv. Jeronima, Križanić ostavlja Rim. Razmišljajući o uzrocima zbog kojih je Križanić na kraju napustio Rim Jagić bilježi: »Ja svakako mislim da je Križanića iz Rima potjeralo neko nezadovoljstvo.«[178] Više toga je moglo u Križanića stvoriti nezadovoljstvo. Možda ni najmanji ni posljednji razlog tome nije bio svetojeronimski spor. Izgubljena parnica, ozloglašenje s nepostojanosti po Rimu, stav Massaria tajnika Propagande prema Križaniću misionaru Propagande — sve je to, uz ostalo, moglo u Križanića stvoriti nezadovoljstvo koje ga je tjeralo da iz Rima ode.[179]

---

[174] Arhiv JAZU, Ms. 3. d. 15: Litterae pertinentes, f. 21 (nepaginiran).

[175] Jagić, n. dj., 96—97.

[176] Robertus P a p a f a v a, De situ Carniolae, Carinthiae, Stiriae, atque Epeiri et Regionum Illyrico finitimarum disquisitio, Romae 1655, 63.

[177] Arhiv Hrvatskog zavoda Sv. Jeronima, Liber Missarum.

[178] Jagić, n. dj., 100.

[179] Budući da će do sada neobjelodanjena izvorna građa, koju sam u ovoj raspravi upotrijebio, biti u cjelini na drugom mjestu publicirana, odustao sam od toga da prevedena mjesta citiram u bilješkama na jeziku originala. *I. G.*

Résumé

JURAJ KRIŽANIĆ ET LA QUESTION DU DROIT DES SLOVENES A L'INSTITUTION ST. JEROME A ROME

Juraj Križanić pendant son second sejour à Rome (1651? — 1658) consacra beaucoup de temps et d'energie dans le différend au sujet du droit à l'Institutions St. Jérôme Rome des gens de la Carniole, de la Carinthie et de la Styrie.

L'Institution St. Jérôme à Rome (Sancti Hieronymi Illyricorum) était constituée par la Congrégation de St. Jérôme, le Chapitre de St. Jérôme lié à l'église que Sixte V avait elevée en l'honneur de St. Jérôme, et l'hotellerie de St. Jérôme pour les pélerins. Plusieurs fois se sont élevés des différends entre la Congregation et le Chapitre.

Un différend particulieurement aigu se produisit pendant le séjour de Križanić à Rome. Lorsqu, en octobre 1651 à la mort du chanoine Vinko Mazzola une place se trouva libre au Chapitre de St Jérôme à Rome, Ivan Jampšić, né à Rome, fils de Luka né à Ljubljana, se porta candidat à cette place. A cette occasion la Congrégation de St Jérôme soumit la question au juge A. Rivaldi: Jamšić remplit-il les conditions exigées des candidats selon la Bule de Sixte V fondant le Chapitre de St Jérôme, à savoir: le candidat parle-t-il illyrien (slave) et est-il d'origine illyrienne. La Congregation de St Jérôme confie à Križanić en tant qu'expert en langues de s'assurer que Jampšić connait l'illyrien. Mais Jampšić refusa de se soumettre à l'examen. En ce qui concerne l'origine de Jampšić, en d'autres termes, est-ce que Ljubljana, d'ou par son père est originaire Ivan Jampšić, se trouve dans la provénce d'Illyrie, Križanić avant le 18 fevrier 1652 écrivit une note dans laquelle, comme il le déclare lui-même, il apporte des raisons fictives contre le fait que la Carniole se trouve en Illyrie afin de montrer, en poussant les choses à l'absurde, qu'il est bien vrai que les habitants de la Carniole sont des Illyres (Slaves). Jeronim Paštrić, le principal défenseur de la Congrégation de St Jérôme contre Jampšić, utilisera plus tard la note de Križanić, non comme quelque chose de fictif mais de réel contre les habitants de la Carniole et contre Križanić lui-même. Le juge A. Rivaldi porta le 20 II 1652 en faveur de la Congrégation de St Jérôme une sentence qui déniait à Ivan Jampšić les qualités requises pour la canonicat au Chapitre de St Jérôme. Cependant le Chapitre St Jérôme en appela au tribunal de second instance dont le juge Areosti le 7 VIII 1652 cassa la sentence de Rivaldi et déclara qu' Ivan Jampšić remplissait les conditions requises pour le canonicat au Chapitre de St Jérôme.Jampšić est installé chanoine. Cependant la Congrégation de St Jérôme en appela au tribunal de la Rote (Sancta Rota Romana). Le 15 V 1654 eut lieu un jugement dans lequel Križanić prit vivement position pour Jampšić et pour le droit des habitants de la Carniole, de la Carinthie et de la Styrie à l'Institution St Jérôme à Rome, à l'encontre de Paštrić qui niait ce droit. La Sainte Rote porta une sentence selon laquelle Ivan Jampšić devait être exclu du Chapitre de St Jérôme car il lui manquait une des deux conditions exigées, à savoir, la connaissance de l'illyrien. En ce qui concerne la deuxième condition: Jampšić était-il de la province d'Illyrie (Provincia Illyrica), la Sainte Rote ne rentra pas dans cette question.

La Congrégation de St Jérôme demanda au pape lui-même de trancher précisement cette question de savoir si la Carniole dont était originaire Jampšić appartenait à la Province d' Illyrie.

Le pape aquiesça à cette demande et ordonna le 23 VI 1655 à la Sainte Rote de porter sur cette question une sentence sans possibilité de faire appel (appelatione remota). Le 10 XII 1655 eut lieu à la Sainte Rote une audience sur la question de savoir ce qu'il fallait entendre par le terme de »Provincia Illyrica« employé dans la bule de Sixte V, le fondateur du Chapitre de St Jérôme. Pour la Congrégation

de St Jérôme intervinrent les avocats F. Liberati (informatio facti) et N. Severoli (informatio iuris). Pour les habitants de la Carniole intervint entre autres J. Križanić. La sentence fut portée en faveur de la Congregation de St Jérôme contre Les habitants de la Carniole. La sentence fut portée le 24 IV 1656 en ces termes: »Dicimus, pronuntiamus, sententiamus, deffinimus et declaramus, Prouinciam ueram, et propriam Nationis Illyricae iuxta Bullam, et mentem dicti Sixti V. fuisse, et esse, ac intelligi debere, Dalmatiam, seu Illyricum, cuius partes sunt Croatia, Bosna, et Slauonia, exclusis penitus Carinthia, Styria, et Carniola«.

Donc, dans la pensée de Sixte V le pays de la nation illyrienne s'entend de la Dalmatie ou Illyrie dont les parties sont la Croatie, la Bosnie et la Slavonie, la Carniole, la Carinthie et la Styrie en étant complètement exclues.

A l'occasion de la participation de Križanić à ce différend, l'historien Juraj Ratkaj écrivit de Zagreb le 25 IV 1656 une lettre à Jeronim Paštrić et une autre à Juraj Križanić autrefois son ami. Ratkaj avait pris le parti de Paštrić.

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA XXI—XXII 1968—69

Redakcioni odbor

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

TISAK ŠTAMPARSKOG ZAVODA »OGNJEN PRICA« U ZAGREBU — 1971.

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB